

HİZMETİN SERBEST DOLAŞIMI KAPSAMINDA TÜRK VATANDAŞLARI İÇİN VİZESİZ AVRUPA

Yrd. Doç. Dr. Hamdi PINAR, LL.M.*

ÖZET

İlk kez 1987 yılında verilen ABAD'ın *Demirel* kararı ile başlayan süreçte, Türklerin haklarına ilişkin olarak çok sayıda karar ortaya çıkmıştır. Hizmetin serbest dolaşımına ilişkin ise, 2000 yılında verilen *Savaş* kararıyla önemli bir adım atılırken; 2009 yılında verilen *Soysal* kararı ile artık vizesiz Avrupa yolu açılmıştır. Bu kararlarla öncelikle 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol m. 41'in doğrudan etkisi olan bir hüküm olduğu, yani hizmetin serbest dolaşımında mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesi ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da ilk girişte vize uygulama üye devletlerin hâkimiyet alanında olduğu yöndeki itiraz ile Schengen vizesi uygulamasının getirmiş olduğu yeknesak vize uygulamasının bu ilkeye aykırı olduğu ABAD tarafından karara bağlanmıştır. Böylece Türkiye'de yerleşik bir işverenin hizmet sunması halinde hizmeti sunan kişiler ve bunların çalışanları ile Türkiye'de yerleşik bir kişi tarafından bir AB üyesi ülkeden hizmet edinilmesi halinde hizmeti alan bu kişiler hizmetin serbest dolaşımı kapsamına girecektirler. Hangi ülkelerin hangi tarihten itibaren Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başladıkları tespit edildiğinde, esas itibarıyla Almanya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan hizmetin serbest dolaşımı kapsamında Türk vatandaşlarından vize talep edemeyecekleri ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vizesiz Avrupa, Avrupa Birliği, Demirel kararı, hizmetin serbest dolaşımı, aktif hizmetin serbest dolaşımı, pasif hizmetin serbest dolaşımı, Savaş kararı, Soysal kararı, Schengen vizesi, Türkiye.

VISA-FREE EUROPE FOR TURKISH CITIZENS IN THE CONTEXT OF FREE MOVEMENT OF SERVICES

ABSTRACT

During the period starting with the case *Demirel* of the European Court of Justice (ECJ) in 1987, a great number of court judgments regarding the legal rights of Turkish citizens have been produced. An important step concerning the free movement of services was taken with the case *Savaş* in 2000, whereas the case *Soysal* in 2009 paved the way for a visa-free Europe. These judgments essentially made it clear that

* Bilkent Üniversitesi Hukuk Fak. Ticaret Hukuku Öğretim Üyesi (hpinar@bilkent.edu.tr.).

Article 41 of the Additional Protocol, effective from January 1st, 1973, has direct effect, in other words the principle of standstill has grown to be an undeniable issue in conjunction with the free movement of services. Consequently, the ECJ found that the objection to the application of visa at the first entry being at the sole discretion of member states is in breach of the concept of the uniform application of the Schengen visa. In this particular respect, in case either the service provider is an employer located in Turkey, *the service providers and their employees*, or any service is received by a Turkish national domiciled in Turkey from an EU country where the service provider is located, *the service receivers* will fall within the scope of the principle of the free movement of services. If one looks at which countries have put visa requirements in place for Turkish citizens, one can come to the conclusion that Germany, Belgium, Denmark, France, The Netherlands, UK, Ireland, Spain, Italy, Luxembourg, Portugal and Greece cannot require a visa for Turkish citizens within the context of the free movement of services.

Keywords: Visa-free Europe, European Union, case *Demirel*, free movement of services, free movement of active services, free movement of passive services, case *Savas*, case *Soysal*, Schengen visa, Turkey.

I. Giriş

1963 yılında imzalanan Türkiye ile Topluluk arasındaki Ortaklık Antlaşması ile başlayan ortaklık ilişkisi kapsamında, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD)¹ kararlarıyla var olan haklarımızı ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte doğrudan Türklerle ilgili olarak ilk karar olan ve 1987'de verilmiş

¹ Lizbon Sözleşmesi, Avrupa Birliği'ne üye 27 üye ülkeler tarafından 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 2009 tarihinden itibaren de yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme ile hem Avrupa Topluluğu Sözleşmesi'nde hem de Avrupa Birliği Sözleşmesi'nde önemli değişiklikler yapılmıştır. Özellikle Avrupa Topluluğu Sözleşmesi'nin ismi "*Avrupa Birliği Faaliyet Alanı Hakkında Sözleşme*" (kısaca: ABFS, Treaty on the Functioning of the European Union, Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union) olarak değiştirilmiştir. Maastricht ile getirilen ve Avrupa Birliği sistemini anlatan sütunlar yapısı yeni Sözleşme ile ortadan kalkmıştır. Zira Avrupa Topluluğu yerine artık ve sadece Avrupa Birliği'nin tüzel kişiliği bulunmaktadır. Ayrıca "*Topluluk hukuku*" (Community law, Gemeinschaftsrecht) yerine "*Avrupa Birliği hukuku / Birlik hukuku*" (European Union law, Unionsrecht) kavramı kullanılacaktır. Lizbon Sözleşmesi ile Adalet Divanı'nın yetkileri ve organizasyonunda da değişiklikler yapılmıştır. Avrupa Birliği'nin "Avrupa Birliği Adalet Divanı" olarak adlandırılan mahkeme sistemi üç mahkemeden oluşmaktadır. Bunlar, Divan, Mahkeme (ilk derece mahkeme) ve Kamu Hizmeti için (ilk derece mahkeme olan) Mahkeme'dir. Bu konulara ilişkin bkz. (http://europa.eu/index_en.htm ve http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo1_6308/, son yararlanma 25.01.2010).

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

Demirel kararı olup son kararlarla birlikte ABAD'ın toplam 50 civarında² kararı bulunmaktadır³. Özellikle ortaklık ilişkisinin temel serbestiler açısından etkiyecek yeni süreç ve Türkler için vizesiz Avrupa yolunu açacak gelişmeler, 19 Şubat 2009'da verilen *Soysal* kararı ile artık tartışmasız bir şekilde açıklığa kavuşmuştur.

II. Kararların Sonuçları

1987 yılında verilen *Demirel* kararı ABAD'ın Türk vatandaşlarının haklarına ilişkin ilk kararıdır. ABAD bu kararlar, Topluluk ile Türkiye arasındaki Ortaklık Antlaşması ve diğer düzenlemelerin, Topluluk hukukunun kaynaşmış

² **Türk vatandaşı işçilerin ve aile bireylerinin oturma hakları ve serbest dolaşımlarına ilişkin kararlar:**

Demirel (30.9.1987 tarih ve C-12/86 sayı); *Sevince* (20.9.1990 tarih ve C-192/89 sayı); *Kuş* (16.12.1992 tarih ve C-237/91 sayı); *Eroğlu* (5.10.1994 tarih ve C-355/93 sayı); *Bozkurt* (6.6.1995 tarih ve C-434/93 sayı); *Tetik* (23.1.1997 tarih ve C-171/95 sayı); *Kadıman* (17.4.1997 tarih ve C-351/95 sayı); *Eker* (29.5.1997 tarih ve C-386/95 sayı); *Kol* (5.6.1997 tarih ve C-285/95 sayı); *Ertanır* (30.9.1997 tarih ve C-98/96 sayı); *Günaydın* (30.9.1997 tarih ve C-36/96 sayı); *Akman* (19.11.1998 tarih ve C-210/97 sayı); *Birden* (26.11.1998 tarih ve C-1/97 sayı); *Ergat* (16.3.2000 ve C-329/97 sayı); *Eyüp* (22.6.2000 tarih ve C-65/98 sayı); *Kurz* (19.11.2002 tarih ve C-188/00 sayı); *Ayaz* (30.9.2004 tarih ve C-275/02 sayı); *Sedef* (10.01.2006 tarih ve C-230/03 sayı); *Torun* (16.2.2006 ve C-502/04 sayı); *Güzeli* (26.10.2006 tarih ve C-4/05 sayı); *Polat* (4.10.2007 tarih ve C-349/06 sayı); *Payır* (24.1.2008 tarih ve C-294/06 sayı); *Er* (25.9.2008 tarih ve C-453/07 sayı); *Altun* (18.12.2008 tarih ve C-337/07 sayı); *Şahin* (17.9.2009 tarih ve C-242/06 sayı); *Bekleyen* (21.1.2010 tarih ve C-462/08 sayı); *Genç* (4.2.2010 tarih ve C-14/09 sayı).

Türk vatandaşlarının ve aile bireylerinin sosyal haklarda eşit muameleye tabi olmasına ilişkin kararlar:

Taftan-Met (10.9.1996 tarih ve C-277/94 sayı, EuZW 1997, 179 m. Anm. v. *Gutmann*); *Sürül* (4.5.1999 tarih ve C-262/96 sayı); *Öztürk* (28.4.2004 tarih ve C-373/02 sayı); *Gürol* (7.7.2005 tarih ve C-374/03 sayı).

Türk vatandaşlarının yurtdışı edilmelerinin sınırlandırılmasına ilişkin kararlar:

Nazlı (10.2.2000 tarih ve C-340/97 sayı); *Çetinkaya* (11.11.2004 tarih ve C-467/02 sayı); *Aydınlı* (7.7.2005 tarih ve C-373/03 sayı); *Dörr ve Ünal* (2.6.2005 tarih ve C-136/03 sayı); *Doğan* (7.7.2005 tarih ve C-383/03 sayı); *Derin* (18.7.2007 tarih ve C-325/05 sayı), *Polat* (4.10.2007 tarih ve C-349/06 sayı).

Ayrımcılık yasayla ilgili kararlar:

Koçak ve Örs (14.3.2000 tarih ve C-102/98 ile C-211/98 sayı); *Wählergruppe* (8.5.2003 tarih ve C-171/01 sayı); *Öztürk* (28.4.2004 tarih ve C-373/02 sayı); *Kahveci* (25.7.2008 tarih ve C-152/08 sayı); *Komisyon/Hollanda* (29.4.2010 tarih ve C-92/07).

Hizmetin serbest dolaşımı ve yerleşim serbestisine ilişkin kararlar:

Savaş (11.5.2000 tarih ve C-37/98 sayı); *Abatay* (21.10.2003 tarih ve C-317/01 ile C-369/01 sayı); *Tüm ve Darı* (20.9.2007 tarih ve C-16/05 sayı) ve *Soysal* (19.2.2009 tarih ve C-228/06 sayı); *Komisyon/Hollanda* (29.4.2010 tarih ve C-92/07).

ABAD'ın kararları için bkz. <http://curia.europa.eu>.

³ Ortaklık ilişkisinin siyasi ve hukuki süreçleri hakkında bkz. *Gümrükçü, Harun*: Türkiye ve Avrupa Birliği, İstanbul 2002, s. 35 vd.; *Can, Hacı / Özen, Çınar*: Türkiye – Avrupa Toplu-luğu Ortaklık Hukuku, Ankara 2005, s. 9 vd.

ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmiştir. İkinci karar olan ve 1990 yılında verilen *Sevince* kararıyla⁴ -şartların varlığı halinde- Ortaklık Konseyi Kararlarının (OKK) ve 2000'deki *Savaş* kararıyla⁵ da Katma Protokol hükümlerinin dahi doğrudan etkilerinin olabileceği ABAD tarafından kabul edilmiştir.

Hizmetin serbest dolaşımı açısından konunun anlaşılması için *Savaş* kararı ile başlayan⁶ ve *Sosyal* kararına kadar olan süreçte ortaya çıkan kararlara kısaca değinmek şarttır.

1. Savaş Kararı⁷

1984 yılında bir aylık vize ile İngiltere'ye ziyaretçi olarak giden *Savaş* çifti sürenin bitmiş olmasına rağmen İngiltere'yi terk etmeyip kanunlara aykırı olarak kalmaya devam etmişler ve hiç bir izin veya ruhsat almaksızın değişik işletmeler açarak işletmişlerdir. Yetkili makamlar, 1994 yılında *Savaş* çiftinin sınırdışı edilmesini kararlaştırmıştır. Dava süreci sonunda İngiliz yüksek mahkemesi, Katma Protokol m. 41'in yorumlanması için ABAD'a ön karar için başvurmuştur.

Başvuruyu değerlendiren ABAD, ilk kez bu davayla Topluluk ve Türkiye arasında imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol m. 41/1'in doğrudan etkisi olan bir hüküm olduğunu kabul edilmiştir. Bu maddeye göre; taraflar, aralarında, yerleşim serbestisi ve hizmetin serbest dolaşımına ilişkin yeni kısıtlamalar getirmeyeceklerdir. Yani yerleşim serbestisi ve hizmetin serbest dolaşımında da mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesi dikkate alınacaktır⁸.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Gümrükçü* (dn. 2), s. 215 vd.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Gümrükçü* (dn. 2), s. 367 vd.

⁶ Kararlar hakkında ayrıntılı bilgi ve ABAD'ın *Sosyal* kararından önce hizmetin serbest dolaşımı açısından Almanya'nın Türk vatandaşlarından vize aramayacağı yöndeki görüş için bkz. *Pınar, Hamdi*: ABAD Kararları Işığında Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler ile Türkiye Arasında Yerleşim Serbestisi ve Hizmetin Serbest Dolaşımı, 22-23 Kasım 2007 tarihleri arasında Antalya'da "Vizesi Avrupa Sempozyumu"nda sunulan tebliğ, Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan, C. II, Ankara 2010, s. 1817 vd.; *Pınar, Hamdi*: AB Ülkeleri ve Türk Vatandaşlarının Vize Muafiyeti, (Radikal Gazetesi, 13 Ekim 2007, Yorum); *Pınar, Hamdi*: Almanya İçin Vize gerekli mi?, (Radikal Gazetesi, 30 Kasım 2007, Yorum). Karş. *Baykal, Sanem*: Türkiye-AT Ortaklık Hukuku ve ATAD Kararları Çerçevesinde Katma Protokol'ün 41/1. Maddesinde Düzenlenen Standstill Hükümünün Kapsamı ve Yorumu, İstanbul Aralık 2007, IKV Yayını, No: 214, s. 29 vd.

⁷ 11.5.2000 tarih ve C-37/98 sayılı *Savaş* kararına ulaşmak için (<http://curia.europa.eu>).

⁸ *Gutmann*, son makalesinde, malların serbest dolaşımı kapsamında mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesini değerlendirmiş ve sonuç itibarıyla Alman hukuku açısından malların serbest dolaşımı amacıyla Almanya'ya gelecek olan işadamlarına da vize uygulanamayaca-

2. Abatay Kararı⁹

Türk taşımacılık sektörünü ve Türk şoförlerini doğrudan ilgilendiren ilk karar ABAD'ın 21 Ekim 2003 tarihli *Abatay* kararıdır. *Savaş* kararında yerleşim serbestisi açısından doğrudan etkili hüküm olduğu açığa çıkan Katma Protokol m. 41/1 hükmü *Abatay* kararında ise hizmetin serbest dolaşımı açısından uygulama alanı bulmuştur. Alman hukukunda yapılan değişikliklerle yabancı şoförlerin çalışma şartları ağırlaştırılması, *Abatay* kararına konu olmuştur.

Bu kararlar iki önemli husus açıklığa kavuşturulmuştur.

1) Sınıraşma kavramı¹⁰:

Bu kararlar ilk kez sınıraşma kavramı Türkiye'den sağlanan hizmetler için de kabul edilmiştir. Buna göre sadece üye ülkeler arasında değil; hizmet Türkiye'den üye ülkenin birine sağlanıyorsa Katma Protokol m. 41/1'in uygulama alanı bulacaktır. O halde hizmet sektörü kapsamında Türkiye'den yapılan sınıraşan taşımacılıkta bu hüküm uygulanacaktır.

2) Kimlerin Katma Protokol 41/1'e dayanabilecekleri hususu¹¹:

ğını savunmuştur. Bkz. *Gutman, Ralf*: Vise, Standstill und Warenverkehr mit der Türkei, InfAusLR 2010, s. 45 vd.

Malların serbest dolaşımına ilişkin bu bakış açısının isabetli olduğunu ve bu durumun yine de ABAD önüne götürülerek sonuçlandırılması gerektiği düşüncesindeyiz. Olumlu bir içti-hat çıkacağına da inanıyoruz. Böylece Türk işadamları için -sık sık şikayet edilen- Avrupa pazarındaki haksız rekabet ortamı da kalkmış olacaktır. Bunun için gerekirse önceden hazırlanmış bir olay veya mevcut bir durum dava konusu yaptırılarak ABAD'dan karar çıkarılması sağlanabilir. Zira 1990 yılında yayınlanmış doktora tezinde *Völker*, açıkça malların serbest dolaşımından ortaya çıkan ve Almanca *Begleitrecht* (= refakat/eşlik eden hak) olarak adlandırılan bir hakkın da malı satmak veya almak için giden kişilerin ülkelere giriş ve kalma hakları olduğunu ifade etmiştir. Bkz. *Völker, Stefan*: Passive Dienstleistungsfreiheit im Europäischen Gemeinschaftsrecht, Berlin 1990, s. 190 ve 207.

Malların serbest dolaşımı kapsamında ABAD önüne götürülmesi gereken bir başka husus ise, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının Ek 8 m. 10/2 hükmündeki düzenlemedir. Zira 2004 yılında yayımladığımız bir makalemizde Ortaklık hukuku açısından bu hükmün geçersiz ve dolayısıyla malların serbest dolaşımı kapsamında bu malların paralel ticaretinin (ithalat veya ihracat) mümkün olduğu ortaya konulmuştur. Bkz. *Pinar, Hamdi*: Zur Erschöpfung der Rechte an geistigem Eigentum zwischen den Mitgliedstaaten der Europäischen Union und der Türkei, GRUR Int. 2004, s. 101 vd.

⁹ 21.10.2003 tarih ve C-317/01 ile C-369/01 sayılı *Abatay* kararına ulaşmak için (<http://curia.europa.eu>).

¹⁰ ABAD'ın 21.10.2003 tarih ve C-317-01 ile C-369701 sayılı *Abatay* kararı, No: 105.

¹¹ ABAD'ın 21.10.2003 tarih ve C-317-01 ile C-369701 sayılı *Abatay* kararı, No: 106.

Yine ilk kez ABAD, kimlerin bu hükme dayanarak dava açabilecekleri konusunu da açıklığa kavuşturmuştur. ABAD'a göre, sadece Türkiye'de yerleşik olan ve hizmeti bir üye ülkeye sağlayan teşebbüsler değil; bu teşebbüslerin çalışanları da üye ülkelerce getirilen hizmetin serbest dolaşımına ilişkin yeni kısıtlamalara karşı haklarını korumak amacıyla Katma Protokol m. 41/1'e dayanabileceklerdir.

3. Tüm ve Darı Kararı¹²

Almanya'dan ve Fransa'dan İngiltere'ye geçen iki sığınmacı Türk vatandaşının açtığı dava, AB-Türkiye Ortaklık hukuku açısından en önemli içtihatlardan birinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 27 Eylül 2007 tarihli *Tüm ve Darı* kararı ile ABAD yukarıdaki kararlarına paralel bir karar vermiştir. Bu yeni kararlar ortaya çıkan en önemli husus; *Savaş* ve *Abatay* kararlarından sonra tartışılan ilk girişte vizenin üye ülkenin yetkisinde olup olmadığı konusu açıklığa kavuşmasıdır. İngiliz hükümetinin egemenlik hakları kapsamında ilk girişte vize verme yetkisinin de kendi uhdesinde olduğu yönündeki savunması ABAD tarafından kabul edilmemiştir. ABAD, Katma Protokol m. 41/1 hükmünün Türk vatandaşlarının Ortaklık hukukundan kaynaklanan yerleşim serbestisinin kullanımında (ve hizmetin serbest dolaşımında) ilk girişleri düzenleyen kurallar için de geçerli olduğuna karar vermiştir. O halde Katma Protokol'ün yürürlüğe giriş tarihi olan 1 Ocak 1973'den önce veya üyelik tarihinden önce yerleşim serbestisi ve hizmetin serbest dolaşımı kapsamında Türk vatandaşlarından vize talep etmeyen ülkeler, daha sonra vize uygulaması getirmiş olsalar bile, bu hükümleri Türk vatandaşları için uygulamaları mümkün olmayacaktır.

4. Soysal Kararı¹³

Doğrudan olmasa bile, dolaylı olarak ABAD'ın *Tüm ve Darı* kararı ile hizmetin serbest dolaşımı için de Türk vatandaşlarına vizesiz Avrupa yolu açılmıştı. Ancak bu konuda gerekli adımı maalesef ne Türkiye, ne AB Komisyonu ne de AB üyesi ülkeler atmışlardır. 19 Şubat 2009 tarihli *Soysal* kararı ile duyarsız olan herkesi silkeleyecek bir içtihat ortaya çıkmıştır. *Tüm ve Darı* ka-

¹² 20.09.2007 tarih ve C-16/05 sayılı *Tüm ve Darı* kararına ulaşmak için (<http://curia.europa.eu>).

¹³ 19.02.2009 tarih ve C-228/06 sayılı *Soysal* kararına ulaşmak için (<http://curia.europa.eu>). Bu karar, 2007 yılında sunulmuş olan ve Schengen vizesi ile Alman hukuku açısından tebliğde yaptığımız değerlendirmelerimizle aynı yönde çıkmıştır. Bkz. *Pınar*, Öztan'a Armağan, s. 1817 vd.; *Pınar*, (Radikal Gazetesi, 30 Kasım 2007, Yorum).

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

rarında yerleşim serbestisi söz konusu iken; *Soysal* kararında doğrudan hizmet sektörü dava konusudur. *Tüm ve Darı* kararında ilk girişte vize yetkisi açıklığa kavuşurken; *Soysal* kararında elde -tek kalan savunma olan- Schengen vizesinin, Türkler için yeni bir sınırlama ve bu yüzden de Katma Protokol m. 41/1'e aykırılık teşkil ettiğine karar verilmiştir. O halde AB Komisyonu'nun Türklerin lehine olduğu yöndeki Schengen vizesi savunması¹⁴, ABAD tarafından reddedilmiştir. Zira Schengen vizesi de olsa, daha öncesinde vizesiz girme hakkı olan bir kişi için böyle bir zorunluluk Ortaklık hukuku açısından yeni bir sınırlama olduğu açıktır ve böyle bir sınırlayıcı düzenleme de Katma Protokol m. 41/1 hükmü gereğince hizmetin serbest dolaşımı kapsamına giren Türk vatandaşlarına uygulanamaz.

III. Hizmetin Serbest Dolaşımı

1. Genel Olarak

Avrupa Birliği'nin iktisadî faaliyetlerinin tahminen %60-70'ni hizmet sektörü teşkil etmektedir¹⁵. Dolayısıyla hizmet sektörü iktisadî açıdan çok büyük bir öneme sahiptir. Böyle bir pazarın Türk vatandaşları için açılması ile Tür ekonomisi büyük bir pazarda rekabet edebilme imkânına kavuşacaktır. Bunun içinde öncelikle hizmetlerin serbest dolaşımının ne olduğunun bilinmesi ve bunların nasıl kullanılabilceğinin açıklığa kavuşturulması gereklidir. Hizmetin serbest dolaşımı her şeyden önce kişilerin (işçilerin) serbest dolaşımını ve yerleşim serbestisini tamamlar. İşçilerin serbest dolaşımında işçi ve işveren arasında bağımlı bir iş ilişkisi varken; hizmetin serbest dolaşımında ve yerleşim serbestisinde bu işi/hizmeti sunan kişi tarafından bağımsız olarak yerine getirilir. Yerleşim serbestisinde gerekli olan ikametgâhın değiştirilme şartı, hizmetlerin serbest dolaşımında aranmaz. Hizmetlerin serbest dolaşımında bizzat hizmet geçici olarak sınıraşırı dolaşırken yerleşim serbestisinde hizmeti

¹⁴ 8 Eylül 2006 tarih ve JURM(06) 103 sayılı "An den Präsidenten und die Mitglieder des Gerichtshofs der Europäischen Gemeinschaften" başlıklı görüşünde AB Komisyonu aslında, *Soysal* davasına ilişkin verdiği yazılı resmî görüşünde -hukuken isabetli bir şekilde- ABAD'ın *Soysal* kararı ile aynı yönde görüş bildirmişti. Ancak ABAD önündeki sözlü savunmasında AB Komisyonu temsilcisi bu yazılı görüşü çektiklerini ve hatta Schengen-Vizesinin Türklerin lehine olduğu yönde bir savunma yapmıştır (Bkz. *Soysal* kararı no: 54). AB Komisyonunun bu tutarsızlığı, duruşmanın hâkimi tarafından adeta alay edilircesine değerlendirilmiştir. Bu şekilde hızlı değişikliğin gerekçesinin kutsal bir haberin gelmesi üzerine olup olmadığı duruşmayı yöneten hâkim tarafından Komisyon temsilcisine yönetilmiştir. Sözlü duruşmada geçen konuşmalara ilişkin olarak bkz. *Gutmann, Rolf*: Die Umsetzung des Urteils Soysal mit Blick auf Deutschland, VBIBW 2009, s. 322.

¹⁵ http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_19_de.htm (son yararlanma 17.12.2009).

sunan gerçek veya tüzel kişiler yerleştikleri üye ülkenin ekonomilerine intibak ederler¹⁶. ATA m. 50’de (artık *Avrupa Birliği Faaliyet Alanı Hakkında Sözleşme*, ABFS m. 57) de hizmetin serbest dolaşımından yararlanan hizmetlere örnek olarak işletmelere ait hizmetler, ticari hizmetler, zanaatkârlara ve serbest meslek sahiplerine ait hizmetler olarak sayılmıştır¹⁷. Ayrıca özellikle finans, telekomünikasyon ve karşılıklı meslekî nitelendirmelerin tanınması gibi hizmet alanındaki özel düzenlemelerle bu alanda ilerlemeler sağlanmıştır¹⁸.

2. Hizmetin Serbest Dolaşımının Unsurları

ABAD’ın yerleşik kararları dikkate alındığında -esas itibariyle- serbest dolaşım kapsamında hizmetler; sınıraşan bir nitelik taşıyacak, ücret karşılığı olacak ve geçicilik arz etmesi gerekecektir. İlk önce hizmetin, sınıraşan bir hizmet olması gerekir. Sınıraşma şartı, bir hizmetin serbest dolaşımı sadece AB üyesi ülkeler arasında değil Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasında da söz konusu olduğunda gerçekleşir. Bu duruma somut örnek ise ABAD’ın 2003 yılında verdiği *Abatay* kararıdır. O halde Türkiye’de yerleşik bir kişinin hizmet sunması veya Türkiye’de yerleşik bir kişi tarafından bir AB üyesi ülkeden hizmet edinilmesi halinde hizmette sınıraşma şartı gerçekleşmiş olacaktır. Dolayısıyla hizmetin serbest dolaşımı açısından Türkiye AB hukukunda üçüncü ülke statüsünde değildir. Bu hizmet ister inşaat işleri gibi hizmeti edinen kişinin ülkesinde üretim şeklinde olsun; ister otel, tıbbî tedavi gibi hizmeti sunan kişinin ülkesine gidilerek alınan ve tüketilebilen bir hizmet olsun fark etmeyecektir¹⁹.

¹⁶ *Randelzhofer/Forsthoff*: in Grabitz/Hilf (Hrsg.), Das Recht der Europäischen Union, München 2009, Art. 49/50 EGV, No: 8 vd.

¹⁷ Hizmetin serbest dolaşımı ve yerleşim serbestisine ilişkin çok sayıda AB hukukunda ikincil düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Dönmez, Celalettin*: Avrupa Birliği’nde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı, Adalet Dergisi 2008, sa. 31, s. 72 vd. (<http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/31sayi.pdf>, son yararlanma 27.1.2010).

¹⁸ Ocak 2004’de Komisyon tarafından hazırlanan Tek Pazarda hizmetleri düzenleyen bir yönerge taslağı Aralık 2006’da kabul edilmiş ve üye ülkeler 2009’un sonuna kadar kendi iç hukuklarını, bu yönergeye uygun hale getirmeleri gerekmektedir. Bu yönergenin amacı, hizmetlerin değişimi konusundaki engelleri ortadan kaldırmak ve böylece hizmetlerin sınıraşmasını mümkün kılmaktır. Bu yönerge ile sadece hizmet sunan işletmelerin rekabet etme gücü değil, Avrupa sanayisini de iyileştirilmesi sağlanacaktır. Bu yönerge, ayrımcılığa ilişkin sınırlamaları ve bürokratik engelleri ortadan kaldıracak, hukuki ve idari modernize edecek ve kolaylaştıracak olup, ayrıca üye ülkelerin idarelerini sistematik bir ortak çalışmaya götürecektir. Bunların dışında hizmetten yararlanan kişilerin haklarını da güçlendirecektir. Bkz. http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_19_de.htm (son yararlanma 17.12.2009).

¹⁹ *Roth, Wulf-Hennig*: in Dausen (Hrsg.), Handbuch des EU-Wirtschaftsrechts, 24. Aufl., München 2009, E. I., No: 130 vd.; *Tiedje/Troberg*: Groeben/Schwarze (Hrsg.), Kommentar zum EU-/EG-Vertrag, 6. Aufl., München 2003, vor Art. 49, No: 9 vd.; *Kluth, Winfried*: in Cal-

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

Hizmetin ücret karşılığı olması; kural olarak bu hizmetin normal şartlarda ücret karşılığı yapılırlması gerekmektedir. Ancak bu karşılığın doğrudan olması zorunlu olmayıp dolaylı karşılıklıta da bu şart için geçerlidir. Ayrıca biza-tihi hizmetin alan kişinin bu karşılığı ödemesi gerekmeyp, sigorta kuruluşları gibi herhangi bir üçüncü kişinin de bu ücreti üstlenmeleri de mümkündür. Yalnız burada ücretin karakteristik özelliği kaybedilmemesi gerekmektedir. Önemli bir kısmı devlet bütçesinden finanse edilen hizmetler, bu özelliklerini kaybetmemektedirler. Devlet tarafından sunulan eğitim, kültürel ve sosyal alandaki hizmetler, hizmetin serbest dolaşımına girmemektedir. Meselâ devlet üniversitelerinden alınan hizmet ücret karşılığı şartını taşımazken; kendilerini her şeyden önce öğrencilerden alınan ödemelerle finanse eden özel üniversitelerden alınan hizmet ise hizmetin serbest dolaşımına girmektedir. Kâr etme amacının da bulunması sadece yardımcı bir unsur olarak değerlendirilirken; esas olan bu hizmetin ücret karşılığı olmasıdır. Bundan dolayı ücret karşılığı olması şartıyla sosyal hizmetler de hizmetin serbest dolaşımı kapsamına girmektedir. İktisadî bir faaliyetin söz konusu olduğu devlet tarafından sunulan hizmetler de, meselâ kamu idaresi kapsamında sunulan hizmetler, devlet tarafından organize edilen şans oyunları veya resmî müzeler gibi, bu kapsamda değerlendirilmektedir²⁰.

Zaman açısından devamlılık arz etmemesi, yani belirli bir süre ile hizmetin sunumu hizmetin serbest dolaşımını yerleşim serbestisinden ayıran en önemli özelliktir. Ancak yerleşim serbestisi ile hizmetin serbest dolaşımının sınırlarını belirlemede Birlik hukukunda süre ve sıklık konusunda açık kriterler getiren bir hüküm bulunmamaktadır. Her somut olayın özelliğine göre değerlendirmek daha doğrudur. Zira hizmetin serbest dolaşımı kapsamına sigorta, kira, lisans ve danışmanlık sözleşmelerinde olduğu gibi devamlılık arz eden sözleşmeler de girmektedir. Zaman yönünden sınırlı olma hususu, özellikle hizmetin sunumunda özel bazı hâllerde zorunlu bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hizmeti sunan kişilerin biza-tihi kendisi veya çalışanlarının hizmetin sunulduğu ülkede bulunmaları halinde zaman yönünden geçicilik yerleşim serbestisinden ayıran en temel özelliktir. Buna rağmen hizmet sunumu birkaç yılı aşan büyük inşaat projelerinde bu süre boyunca devam edebilir. Aynı şekilde bu gibi durumlarda hizmeti sunanlar zorunlu altyapı, irtibat bürosu gibi, kurabilirler²¹.

liess/Ruffert (Hrsg.), EUV/EGV, 3. Aufl., München 2007, Art. 49, No: 1 vd.; *Randelzhofer/Forsthoff*, Art. 49/50 EGV, No: 6 vd., ayrıca karş. No: 18 vd.

²⁰ *Roth*, E. I., No: 130 vd.; *Kluth*, Art. 49, No: 9 vd.

²¹ *Roth*, E. I., No: 133; *Kluth*, Art. 49, No: 13 vd.

3. Hizmetin Serbest Dolaşımının Kapsamı

Hizmetin serbest dolaşımında ilişkin farklı dillerdeki metinlerin karşılaştırılması, kapsamın da belirlenmesinde yardımcı olacaktır²². 25 Mart 1957 tarihinde Roma Anlaşması olarak adlandırılan Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır. Roma Anlaşmasınının 248. maddesine göre, bu Anlaşma Alman, Fransız, İtalyan ve Hollanda dillerinde yazılmış olup; her bir dildeki kavramlar aynı şekilde bağlayıcıdır. Bu dil sıralamasına göre, hizmetin serbest dolaşımına ilişkin hükmün ilgili kısmı şu şekildedir:

“Die Beschränkungen des freien Dienstleistungsverkehrs...”

“...les restrictions à la libre prestation des services...”

“...le restrizioni alla libera prestazione dei servizi...”

“...beperkingen op het vrij verrichten van diensten...”

12 Eylül 1963 tarihli ve Ankara Antlaşması olarak da adlandırılan Ortaklık Antlaşması yukarıda sayılan 6 ülke ve Avrupa Ekonomik Konseyi ile Türkiye arasında imzalanmıştır. Bu Antlaşmanın 33. maddesinde, işbu Antlaşmanın her metin eşitlikle geçerli olmak üzere, Türk, Alman, Fransız, İtalyan ve Hollanda dilleri ile ikişer nüsha olarak yazıldığı ifade edilmiştir. Çok büyük bir ihtimalle Türkçe Anlaşma metni, Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşmasınının Almanca veya Fransızca metinlerinden biri veya her ikisi birlikte dikkate alınarak hazırlanmıştır. Zira her iki Anlaşma metinleri neredeyse kelime kelime aynen tekrarlanmıştır.

Ortaklık Antlaşmasınının 14. maddesinde hizmetin serbest dolaşımını şu şekilde düzenlenmiştir²³:

²² Özellikle *Soysal* kararından sonra bazı kişilerin gazetelerdeki makalelerinde, Katma Protokol m. 41/1 hükmü açısından sadece aktif hizmetin girdiği yönde tamamen yanlış ifadeler yer almıştır. Bunun esas nedeni, Bükresel bürokrasisinin yönlendirmesidir. Zira AB mevzuatının ikincil düzenlemeleri ve ABAD’ın ilgili kararları bilinse idi, böyle bariz hatalar yapılmazdı. Bu tarz yönlendirmeler ile yapılan yanlışlar yorumlar daha sonra değişik toplantılarda tekrar Türkiye aleyhine kullanılabilir. AB hukuku ve özellikle Ortaklık hukuku alanında yazarken teknik kavramlarda çok titiz davranılması gerektiği düşüncesindeyiz. Karş. *Ülgen, Sinan*: Avrupa’nın Kapılarını Açan Karar, 21.02.2009 tarihli Taraf Gazetesi (www.taraf.com.tr.); *Güven, Erdal*: Kahraman şoförlerin uzun yolu, 21.02.2009 tarihli Radikal Gazetesi (www.radikal.com.tr.). “Vizesiz Avrupa Hayal mi Değil mi?” başlığı altında yapılan röportajlar için bkz. (<http://www.wan-abnews.com/detay.asp?hid=1889>, son yararlanma 26.1.2010).

²³ Katma Protokol m. 64’e göre, bu Protokol, her metin eşit olarak geçerli olmak üzere, Türk,

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

“*Akit Taraflar, hizmet edimi serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, Topluluğu kuran Antlaşmanın 55, 56 ve 58 ila 65 inci (dahil) maddelerinden esinlenmekte uyumuşlardır.*”

Bu hükümde geçen “...hizmet edimi serbestliği kısıtlamalarını...” ifadesinin Almanca ve Fransızca karşılığı kelime kelime şu şekildedir: Hizmet (*Dienst, service*), edim (*Leistung, prestation*), serbestlik (*Freiheit, Liberté*), kısıtlamalar (*Beschränkungen, restrictions*)²⁴.

23 Kasım 1970’de imzalanan ve 1 Ocak 1973’de yürürlüğe giren Katma Protokol 41. maddesi 1. fıkrasında ise şu şekilde bir ifade yer almaktadır:

“*Akit Taraflar, aralarında, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınırlar.*”²⁵

Bu hükümde geçen “...hizmetlerin serbest edimi...” ifadesinin karşılığını birebir tercümesi Almanca ve Fransızca “*freie Leistung von Diensten / libre prestation des services*” olarak ifade edebiliriz. Aslında Almanca teknik kavram “*freier Dienstleistungsverkehr*”dir. Zira bu kavram hem Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması ve bu Anlaşmanın Lizbon Anlaşması ile yeniden adlandırıldığı “*Avrupa Birliği Faaliyet Alanı Hakkında Sözleşme*”nin son metninde de hizmet (*Dienst*) kavramı, dolaşım (*Verkehr*) kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Ancak Fransızca metninde ise dolaşım kavramı karşılığı bir ifade yer almamakta, sadece hizmet (*service*) kavramı kullanılmıştır. Dolayısıyla hükmün Türkçe metninin hazırlanmasında, Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşmasının Fransızca metni dikkate alınarak Türkçe metnin de hazırlanmış olması kuvvetle muhtemeldir²⁶. Netice itibarıyla hem Fransızca hem Almanca

Alman, Fransız, İtalyan, Hollanda dillerinde ikişer nüsha olarak yazılmış olduğu belirtilmiştir.

²⁴ Almanca karşılığı için bkz. **Kıyğı, Osman Nazım**: Wörterbuch des Rechts- und Wirtschaftssprache, Band 2, München 1999; Fransızca için bkz. **Dayınlarlı, Kemal**: Dictionnaire des termes juridiques, 2. édition, Ankara 1997.

²⁵ Katma Protokol’ün Almanca ve Fransızca metni 29.12.1972 tarih ve L 293/1 sayılı AT Resmi Gazetesinde şu şekildedir ([http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21970A1123\(01\):DE:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21970A1123(01):DE:NOT), son yararlanma 18.01.2010):

“*Die Vertragsparteien werden untereinander keine neuen Beschränkungen der Niederlassungsfreiheit und des freien Dienstleistungsverkehrs einführen.*”

“*Les parties contractantes s’abstiennent d’introduire entre elles de nouvelles restrictions à la liberté d’établissement et à la libre prestation des services.*”

²⁶ Söz konusu ifadenin İngilizce karşılığı ise “...restrictions on freedom to provide services...” şeklindedir. İngilizce metnin esas alınmadığı çok açıktır. Zira İngiltere AB’ne (AET) resmen 1 Ocak 1973’de üye olmuştur. Dolayısıyla daha önce imzalanan Ortaklık Antlaşması ve Katma Protokol metinleri hazırlanırken hiçbir şekilde İngilizce metinler dikkate alınmamıştır. **Gutmann’in** (VBIBW 2009, s. 324) da haklı olarak belirttiği gibi, Katma Protokol m. 64

hem de Türkçe metinde geçen ifadeler, dillerin kendine has ifade tarzlarındaki veya tamlamalardaki farklılıklar dışında, maddi hukuk açısından aynı amaca yöneliktir. Bundan dolayı da, hangi dilde olursa, olsun uygulamaya yol göstermesi açısından kavramları yorumlarken maddî hukuk yönü ile değerlendirme yapıp o sonuca göre karar verilmesi zorunludur²⁷. Bu kavramların yorumunda hem AB hukukundaki birincil ve ikincil düzenlemeler hem de ABAD'ın kararları yol gösterici olacaktır.

a) Aktif Hizmetin Serbest Dolaşımı

Hizmeti sunanlar ve bunların çalışanları (*Dienstleistungserbringer*) uzun yıllardan beri ABAD'ın kararlarına konu olmuş, bu kararlara konu olaylarla somutlaşmış ve zamanla da geliştirilmiştir²⁸. Kararlara konu olan aktif hizmetin serbest dolaşımı kapsamında olan hizmetlerin başlıcaları şunlardır²⁹: Televizyon yayınlarının iletimi, radyo ve televizyon prodüksiyonları, hukuki müşavir olarak çalışma, sigortacılık, kıymetli evrak hizmeti, ticareti ve aracılığı, iş bulma aracılığı, tıbbî tedaviler, hukuki danışmanlık, inşaat işlerinin yerine getirilmesi, turizm rehberliği, şans oyunları, reklâm, özel güvenlik hizmetleri, temizlik hizmetleri, hastane tedavileri, muhasebe alanında malî danışmanlık ve profesyonel sporcular.

b) Pasif Hizmetin Serbest Dolaşımı

Hizmetin serbest dolaşımı kapsamına hizmet alan/edinen/yararlanan kişilerin de (*Dienstleistungsempfänger*), yani pasif hizmet alımının da girdiği ilk kez AB Yönergelerinde düzenlenmiştir³⁰. Buna ilişkin ilk dava 1984 yılında

gereği de m. 41'in yorumunda İngilizce metin bağlayıcı olmayacaktır.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Pınar*, GRUR Int. 2004, s. 104 vd.; *Dienelt, Klaus*: Die Visafreiheit türkischer Touristen und anderer Dienstleistungsempfänger, Inf.AusR 2001, s. 473 vd.; *Dienelt, Klaus*: Auswirkungen der Soysal-Entscheidung des Europäischen Gerichtshofs auf das Visumverfahren türkischer Staatsangehöriger, ZAR 2009, s. 183 vd. (Bu makaleye internet üzerinden de ulaşmak mümkündür. Bkz. www.migrationsrecht.net/beiträge, son yararlanma 10.2.2010); *Gutmann*, VBIBW 2009, s. 323 vd.; *Mielitz, Cornelia*: Die Visumsfreiheit türkischer Touristen, NVwZ 2009, s. 279.

²⁸ http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_19_de.htm (son yararlanma 17.12.2009).

²⁹ *Randelzhofer/Forsthoff* (dn. 15), Art. 49/50 EGV, No: 38 vd.

³⁰ 25 Şubat 1964 tarih ve 64/221 sayılı Yabancıların Girişi ve Oturma Müsaadesine İlişkin Yönerge ile 21 Mayıs 1973 tarihli ve 73/148 sayılı Üye Ülkelerin Vatandaşlarının Seyahat ve Oturma Müsaadelerine İlişkin Sınırlamaların Kaldırılması Hakkında Yönerge (bkz. <http://eur-lex.europa.eu>, son yararlanma 18.1.2010).

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

da ABAD'ın verdiği *Luisi ve Carbone* kararıdır³¹. Bu kararında ABAD, hizmetin serbest dolaşımını kapsamında pasif hizmetin serbest dolaşımını da açıkça kabul edilmiştir. 1989 yılında verdiği *Cowan* kararında ABAD, aynı yönde içtihadını pekiştirmiştir³². Böylece bundan sonraki kararlarda ve uygulamada da -tartışmasız bir şekilde- pasif hizmetin serbest dolaşımını kabul edilmiştir³³. ABAD kararlarında açıkça, sadece aktif, yani hizmetin sunan ve bunların çalışanları değil; bilakis hizmetin pasif dolaşımında, yani hizmeti alanın sınırlanması halinde bu kişilerin de hizmetin serbest dolaşımından yararlanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca bu kararlarda hizmeti alan kişilerin, bu hizmet edinimi süresi boyunca da oturma müsaadesi hakkına sahip oldukları vurgulanmıştır. Hizmeti alan kişilere örnek olarak turizm, tedavi, öğrenim veya iş gezileri amacıyla seyahat yapan kişiler sayılabilir³⁴.

e) Uzaktan Hizmet Edimi (Korrespondenzdienstleistung)

Uzaktan hizmet ediminde hizmeti sunan veya alanlar sınır aşmazken; bizatihi hizmetin sınır aşması söz konusudur. Bu tür hizmetlere ABAD'ın verdiği kararlar dikkate alındığında, her türlü posta veya telefon üzerinden yapılan sigorta sözleşmeleri, radyo ve televizyon yayıncılığı, banka, finansal, danışmanlık ve aracılık hizmetleri ile şans oyunları gibi hizmetler örnek olarak sayılabilir³⁵.

IV. Vizesiz Avrupa Yolunda Somut Bir Örnek: Almanya

1. Savaş Kararı Sonrası

ABAD'ın *Savaş* kararının Alman hukukuna etkisi hakkında Alman Federal İçişleri Bakanlığı, 25 Eylül 2001 tarihli bir Genelgeyi bütün eyalet içişleri bakanlıklarına göndermiştir. Zira Almanya, Katma Protokol'ün yürürlüğe giriş tarihinden çok sonra, ilk kez 1980 yılında Türkler için vize getirmişti³⁶.

³¹ ABAD'ın 31.1.1984 tarih ve C-286/82 ve 26/83 sayılı kararı için bkz.(<http://eur-lex.europa.eu>). Bu karar öncesi hukuki tartışmalar için bkz. *Völker*, s. 62 vd.

³² ABAD'ın 2.2.1989 tarih ve C-186/87 sayılı kararı için bkz.(<http://eur-lex.europa.eu>).

³³ *Hailbronner*, in: Hailbronner/Wilms: Recht der Europäischen Union, 13. Lfg., Stuttgart 2006, Art. 49, 50, No: 25 vd.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Völker*, 129 vd., 156 vd. ve 204 vd.; *Tiedje/Troberg*, Art. 49, No: 12; *Randelzhofer/Forsthoff* (dn. 15), Art. 49/50 EGV, No: 43; *Roth*, E. I., No: 141; *Hailbronner*, Art. 49,50, No: 26 vd.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Völker*, s. 59 vd.; *Tiedje/Troberg*, Art. 49, No: 13; *Randelzhofer/Forsthoff* (dn. 15), Art. 49/50 EGV, No: 44; *Roth*, E. I., No: 140; *Hailbronner*, Art. 49,50, No: 30 vd.

³⁶ Türk vatandaşlarına ilk kez 1 Temmuz 1980 tarihinde kabul edilmiş olan Yabancılar Kanununun Uygulamasına İlişkin Yönetmeliği Değiştiren 11. Yönetmelikle (BGBl. I S. 782) 5

Dolayısıyla *Savaş* kararının uygulamada ne sonuç doğuracağı Alman hukuku açısından büyük önem taşımaktaydı. Almanya'da Katma Protokol'ün yürürlüğe giriş tarihi olan 1 Ocak 1973'e kadar yürürlükteki Alman Yabancılar Kanununun Uygulama Yönetmeliği'ne (1969-1972) bakılması gerekiyordu. Bu Yönetmeliğin ilgili maddesine (1/f.2) göre³⁷:

“(2) Bu yönetmeliğin ekinde sayılan devletlerin [Türkiye’de burada sayılmıştır] pasaport sahibi vatandaşlarının oturma müsaadesi almalarına gerek yoktur, eğer

1. Yabancılar Kanununun geçerli olduğu bölgede üç aydan fazla ikamet ve bir iş icra etmeyeceklerse,

2. İkamet süresi iki ayı geçmemek kaydı ile Yabancılar Kanununun geçerli olduğu bölge içinde tabiatı gereği geçici bir hizmet için Yabancılar Kanununun geçerli olduğu bölgenin dışında merkezi olan işverenin hizmetinde bir işçi olarak ikamet edeceklerse, ...³⁸

3. İkamet süresi iki ayı geçmemek kaydı ile, yabancı ülkedeki kendi ikametgahlarını muhafaza ederek sanatsal, bilimsel ve sportif nitelik taşıyan sunum veya gösteri amaçlı faaliyetler yapılırsa.”

Ekim 1980 tarihinden itibaren vize alma zorunluluğu getirilmiştir. Bu uygulamayı da 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Avrupa Konseyi Üyesi Devletler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile İlgili Avrupa Anlaşmasının 7. maddesi uyarınca 5 Ekim 1980 tarihinden itibaren vize uygulamasına başlayacağını bir Nota ile bildirir. Anlaşma metni için bkz. (<http://conventions.coe.int/>, son yararlanma 18.01.2010).

³⁷ Almanca metni:

“§ 1 Befreiung vom Erfordernis der Aufenthaltserlaubnis

...

(2) Staatsangehörige der in der Anlage zu dieser Verordnung aufgeführten Staaten, die Inhaber von Nationalpässen sind, bedürfen keiner Aufenthaltserlaubnis, wenn sie

1. sich nicht länger als drei Monate im Geltungsbereich des Ausländergesetzes aufhalten und keine Erwerbstätigkeit ausüben wollen;

2. sich im Dienst eines nicht im Geltungsbereich des Ausländergesetzes ansässigen Arbeitgebers zu einer ihrer Natur nach vorübergehenden Dienstleistung als Arbeitnehmer im Geltungsbereich des Ausländergesetzes aufhalten, sofern die Dauer des Aufenthalts zwei Monate nicht übersteigt. Die Befreiung gilt nicht für Ausländer, die im Geltungsbereich des Ausländergesetzes ein Reisegewerbe (§ 55 der Gewerbeordnung) ausüben wollen;

3. unter Beibehaltung ihres gewöhnlichen Aufenthalts im Ausland im Geltungsbereich des Ausländergesetzes in Vorträgen oder Darbietungen künstlerischen, wissenschaftlichen oder sportlichen Charakters tätig werden wollen, sofern die Dauer des Aufenthalts zwei Monate nicht übersteigt;”

³⁸ Bu hükmün ikinci cümlesinde seyyar satıcılığın bu muafiyet kapsamı dışında tutulduğu ifade edilmiştir. Konunun esası açısından önemli olmadığı için bu kısmı Türkçe tercüme metnine eklemedik.

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

Alman Federal İçişleri Bakanlığı bu Genelgesinde, iki önemli hususa dikkat çekmekteydi. Bunlardan ilki, ilk girişte vize uygulama üye devletlerin hâkimiyet alanında olduğu ve dolayısıyla da bu konuda Katma Protokol m. 41'in uygulama alanı bulamayacağı iddiasıydı. Bu iddia, ABAD'ın *Tüm ve Darı* kararı ile çok açık bir şekilde reddedilmiştir. İkinci husus ise, Schengen vizesi uygulamasının getirmiş olduğu yeknesak vize uygulamasının sınırlandırılmayacağı idi. 19 Şubat 2009 tarihli *Soysal* kararında Schengen vizesi itirazı mevcut haklarda kötüleştirme yasağı olarak değerlendirilmiş; ve dolayısıyla da Katma Protokol m. 41/1'in gereği Türk vatandaşlarına uygulanamayacağı artık tartışmasız bir şekilde ortaya çıkmıştır.

2. Almanya'nın Yeni Yaklaşımı Bir Yanıltma mı?

Alman Dışişleri (28.04.2009) ve İçişleri Bakanlıkları (06.05.2009)³⁹ tarafından çıkarılan genelgelerde⁴⁰ ve Almanya'nın Türkiye Büyükelçiliği tarafından hazırlanan bilgi notunda⁴¹ iki aya kadar süre ile ikametle sınırlı olmak şartıyla aşağıda sayılan kişilerden vize istenmeyeceği ifade edilirken, *Soysal* kararının pasif hizmet edinimi hakkında aşağıdaki şekilde olumsuz görüş bildirilmiştir:

- Türkiye'de yerleşik bir işverene bağlı olarak aktif hizmetin sunulması kapsamında çalışan kişiler şunlardır:
 - Taşımacılık (yük veya insan) sektöründeki şoförler ile deniz ve hava taşıma araçlarının ekiplerinde görevliler,
- ve
- Türkiye'deki yerleşik bu işveren tarafından sağlanmış olan makine veya tesisat (inşaat işleri gibi) için bu işverenin servis hizmetini (montaj, bakım ve tamir) yerine getiren kişiler
- Herhangi bir işverene bağlı olmaksızın aktif hizmet sunulması kapsamındaki kişiler şunlardır:

³⁹ Federal İçişleri Bakanlığının 6.5.2009 tarih ve MI3 – 125 156/148 sayılı federe devletlerin içişlerine gönderilen *Soysal* kararının vize zorunluğuna ekisi hakkındaki değerlendirme yazısını pdf formatında ulaşmak için bkz. <http://www.migrationsrecht.net/>, son yararlanma 10.2.2010).

⁴⁰ **Dienelt, Klaus:** Auswärtige Amt konkretisiert Begünstigte, die aufgrund des Soysal-Urteils visumfrei einreisen dürfen (28.04.2009), (<http://www.migrationsrecht.net/>).

⁴¹ Almanya Büyükelçiliği'nin bilgilendirme notu ve buna ilişkin 21 numaralı ve 05.06.2009 tarihli Basın açıklaması için bkz. http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/de/03/Archiv/2009__21__pressemitteilung__download.property=Daten.pdf, son yararlanma 18.01.2010).

- bilim insanları
- sanatçılar,
- ve
- sporcular.
- Pasif hizmetin serbest dolaşımı kapsamında hizmet almak amacıyla Almanya'ya (meselâ turistler) gelecek Türk vatandaşlarının vizesiz giriş hakkı bulunmamaktadır.

a) Aktif Hizmet Sunumunda Bir İşverene Bağlı Olanlar ve İşadamları Açısından Değerlendirme

Almanya tarafından yapılan yukarıdaki açıklama, esas itibariyle 1976 yılında yürürlükte olan Çalışma İzni Yönetmeliğinin 9. maddesindeki düzenlemeye dayanmaktadır⁴². Üstelik bu Yönetmelikle sayılanların tamamı yukarıda yer almamıştır. Meselâ, bir Türk yayın kuruluşu adına çalışan gazeteci, muhabir ve raportörler de Almanya için ne vizeye ne çalışma müsaadesine ihtiyaçları vardır (Yönetmelik m. 9/b.9)⁴³. Bunların dışında 16 Ocak 1972 tarihli İşletme Yönetim Kanunu m. 5/2'ye göre⁴⁴, tüzel kişiliğe sahip işletmelerde tüzel kişiyi yasal olarak temsile görevli organının üyeleri çalışma izninden muaftır. Ayrıca bu alanda 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren yeni bir Yönetmelik⁴⁵ yürürlüğe girmiştir. Bu yeni Yönetmelikte İş Kurumundan çalışma izni alınmasından muaf olanlar ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

Mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesi de dikkate alınarak ayrıntılı bir karşılaştırmalı çalışma kapsamında söz konusu Yönetmeliklerdeki hükümleri değerlendirmek gerekmektedir. Bu da başlı başına başka bir çalışmanın konusunu teşkil eder. Burada bu konuyu ana hatları ile değerlendireceğiz. Bunun yanında Almanya ile Türkiye arasındaki bir Anlaşmaya da değinmek gereklidir. Almanya ile Türkiye arasında 18 Kasım 1991 tarihinde imzalanan ve

⁴² İlgili hükmün tam metni için bkz. *Gümrükçü*, s. 314 vd.; *Gutmann, Rolf*: Standstill als neue Form der Bewegung in der Assoziation EWG-Türkei, ZAR 2008, dn. 21.

⁴³ Yerli iş piyasalarını korumak amacıyla Almanya'da bazı iktisadî sektörlerde ki, bunlar inşaat, temizlik, ulaşım, içmimarlık gibi, 1.5.2004 tarihinden itibaren yürürlüğe giren hükümler bulunmaktadır. Bu konuda, özellikle AB'nin Doğu Avrupa'ya yönelik genişlemesinden dolayı ortaya çıkan sorunlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Maiß, Sebastian*: Einsatz osteuropäischer Subunternehmer nach der EU-Osterweiterung, WiRO 2005, s. 353 vd.; *Temming, Felibe*: EU-Osterweiterung: Wie beschränkt ist die Dienstleistungsfreiheit?, RdA 2005, s. 186 vd.

⁴⁴ Hüküm için bkz. *Gümrükçü*, s. 315 vd.

⁴⁵ Verordnung über die Zulassung von neuereisenden Ausländern zur Ausübung einer Beschäftigung (Beschäftigungsverordnung – BeschV) (www.juris.de, son yararlanma 9.2.2010)

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

imza tarihinde yürürlüğe giren “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında Türk Firmaları İşçilerinin İstisna Akdi Çerçevesinde İstihdamına İlişkin Anlaşma*”⁴⁶ (kısaca: İstisna Akdi Anlaşması) bulunmaktadır. Bu Anlaşmanın m. 1/1 hükmü şu şekildedir:

“Bir Türk işvereni ile Almanya Federal Cumhuriyeti’nde mukim bir firma arasında istisna akdine dayanarak Almanya Federal Cumhuriyeti’ne geçici bir iş için gönderilen Türk işçilerine (istisna akdi-işçisi) işgücü piyasasının durumu ve gelişmeleri dikkate alınmaksızın çalışma izni verilir.”

Aynı Anlaşmanın 2. maddesinde ise işçi sayısında bir sınırlama getirilmiştir. Bu maddede istisna akdi kapsamında Almanya’da çalışacak işçi sayısı, yıllık ortalama 7 bin olarak tespit edilmiştir. Ancak bu sayı, Alman işgücü piyasasındaki iyileşme veya kötüleşmeye göre artırılabilir veya azaltılabilir (m.4). Çalışma izni, istisna akdi faaliyetlerinin muhtemel devamı süresi için verileceği; ama azamî süresinin kural olarak 2 yıl ve -şartların varlığı halinde- ise uzatmalarla 3 yıla kadar olabileceği belirtilmiştir (m. 6). Bu Anlaşmadaki şartları taşıyan Türk işverenin müracaatı üzerine işçilere 3 aylık vize verileceği ifade edilmiştir (m. 8)⁴⁷. Bu hüküm emredici niteliktedir. Zira Türk işverenin -şartları taşıması halinde- yaptığı başvuru konusunda Alman yetkili dış temsilciliğinin takdir hakkı yoktur. Yani yapılması gereken sadece şartların eksiksiz yerine getirilip getirilmediğinin tespitidir. Bununla birlikte şu sorunun cevaplandırılması gerekiyor: ABAD’ın kararlarıyla artık tartışmasız

⁴⁶ Resmi Gazete 20.12.1991 tarih ve 21087 sayı. Bu konuda ayrıca bir Tebliğ de yayımlanmıştır. Bkz. Resmi Gazete 24.4.2004 tarih ve 25442 sayı. Söz konusu metinlere internet üzerinden ulaşmak için bkz. (www.diyih.gov.tr, son yararlanma 23.2.2010).

Alman Federal İş Kurumu (*Bundesagentur für Arbeit*) tarafından istisna sözleşmelerinin uygulanmasına yönelik olarak 16a sayılı ayrıntılı bir Kılavuz hazırlanmıştır. Bu Kılavuzda Almanya’nın AB üyesi olan Bulgaristan, Letonya, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan ile; AB dışındaki ülkelerden Bosna ve Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan ve Türkiye ile anlaşma imzaladığı belirtilmiştir.

Bu Anlaşmada kullanılan istisna akdinin ise, borçlar hukukundaki (Alman Medeni Kanunu §631 vd.) istisna akdi şartlarına uygun olması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle istisna akdi inşaat, madencilik sektörü gibi sektörlerde söz konusu olmaktadır. Kılavuz metni için bkz. Merkblatt 16a: Beschäftigung ausländischer Arbeitnehmer aus den neuen Mitgliedstaaten der EU im Rahmen von Werkverträgen in der Bundesrepublik Deutschland (www.bundesagentur.de, son yararlanma 20.2.2010).

⁴⁷ Madde 8:

“(1) Almanya Federal Cumhuriyeti’nin yetkili dış temsilciliği, Türk işverenin müracaatı üzerine 3 aylık vize verilir. Vize verilir verilmez işçiler ülkeye giriş yapabilirler.

İşçiler, vize geçerlilik süresi sona ermeden, zamanında ikamet mahalleri için yetkili yabancılar dairesinden gerekli sınırlı oturma izni talep etmelidirler. .

(2) Almanya Federal Cumhuriyeti’ne girişten sonra, yetkili kılınacak olan Çalışma Dairesine Çalışma İzni için derhal müracaat edilmelidir.”

olan mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesi gereğince ve AB ile Türkiye arasındaki Anlaşma, Katma Protokol ve Ortaklık Konseyi Kararları hükümleri dikkate alındığında Almanya ve Türkiye arasındaki böyle bir Anlaşmanın hükümleri nasıl yorumlanacaktır. Zira işçi sayısındaki kota ve vize konusu, mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesini ihlâl etmektedir⁴⁸.

Öncelikle şu hususlar belirtilmelidir ki, Almanya'nın işçiler için çalışma izni araması vizesiz Almanya'ya girişten ayrı bir süreçtir⁴⁹. Burada, yukarıdaki açıklamalar da dikkate alınarak, aktif hizmetin sunumunun kapsamına giren kişiler açısından ikili bir ayırım yapılmalıdır:

(1) Türkiye'de yerleşik olan işveren adına görüşmeler veya sözleşmeler yapmak için giden temsilciler, Almanya'daki ikametleri üç ayı aşmamak şartıyla vize ve oturma müsaadesi alma zorunluluğu bulunmadığı gibi [Yönetmelik (1969-1972) §1/f.2/b.1] çalışma iznine de ihtiyaçları yoktur (BeschV §6).

(2) İşçiler açısından ise yine üçlü bir ayırım yapılması gerekmektedir:

a. Vize ve oturma müsaadesi açısından:

Kural olarak, Türkiye'de yerleşik bir işverenin hizmetindeki Türk vatan-
daşı işçilerin Almanya'da ikamet süresi iki ayı geçmemek kaydı ile ön-
ceden vize ve oturma müsaadesi alma zorunluluğu yoktur [Yönetmelik
(1969-1972) §1/f.2/b.2].

b. Çalışma müsaadesi açısından:

i. 1976 yılında yürürlükte olan ve yenilenen hükümler de dikkate alınarak Çalışma İzni Yönetmeliğinin öngördüğü muafiyet kapsamına giren işçilerin de çalışma izni alma ihtiyacı yoktur.

ii. Ancak çalışma izni muafiyet kapsamına girilmediği takdirde çalışma izni alınmalı zorunluluğu ortaya çıkabilir. Bu durumda ABAD kararları, mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ve ayırımcılık yasağı dikkate alınarak sonuca varılmalıdır.

c. Türkiye ile Almanya arasındaki İstisna Akdi Anlaşması kapsamında ise farklı sonuçlar ortaya çıkabilir:

⁴⁸ Anlaşmanın m. 11/3'e göre, tarafların bu Anlaşmayı, her yılın 30 Haziran tarihine kadar, 30 Aralık tarihi itibarıyla geçerli olmak üzere yazılı ihbar kaydıyla fesih imkânı bulunmaktadır.

⁴⁹ Meselâ Almanya ile Türkiye arasındaki İstisna Akdi Anlaşmasının 8. maddesine göre de bu Anlaşma kapsamında giden işçilerin Almanya'ya girişten sonra yetkili Çalışma Dairesine çalışma izni için derhal müracaat etmeleri gerektiği düzenlenmiştir.

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

- i. Öncelikle ortaklık hukuku hükümleri ve ABAD kararları ile bu ikili Anlaşmanın hükümleri arasındaki hukuki ilişki açıklığa kavuşturulmalıdır. Uluslararası hukuk açısından bu Anlaşma hükümlerinin uygulanması ayrı bir tartışma konusu olabilir. Ancak asıl konumuz Katma Protokol m. 41 hükmü gereğince hizmetin serbest dolaşımında mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesi dikkate alınır, bu Anlaşma ile getirilen kota ve vize bağlayıcı olabilecek midir?
- ii. Burada ayrıca, bu Anlaşma hükümleri Türkiye ile Almanya arasında ve aktif hizmetin serbest dolaşımında hizmet sektörü açısından sadece istisna akdi kapsamına giren işler ile sınırlı olarak uygulanabileceğini vurgulamak gerekir.
- iii. Getirilen kota ve vize ise, Almanya tarafından tek taraflı getirilmiş olsa idi, mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesini açıkça ihlâl ettiğinden dolayı uygulama şansı bulamayacağı tartışmasızdır. Ancak bu cevap, bu Anlaşmanın diğer tarafı olan Türkiye'nin de buna razı olduğu dikkate alınır, çok net olmayabilir. Hatta bu sınırlamanın geçerli olduğu dahi düşünülebilir. Ancak bu durumda bile, Anlaşmanın amacının -geçici de olsa- esas itibarıyla 2 aylık değil daha uzun süreli işlerde çalışacak olan kişiler için azamî 2 yıl, hatta 3 yıla kadar süre ile çalıştırılmasıdır. Bu sürelerden dolayı, yukarıdaki 2 aylık süre aşıldığı takdirde zaten vize ve oturma müsaadesi ile çalışma izni zorunluluğu doğacaktır. Ancak bu süre aşılmazsa, yani iki aylık bir süre için işçiler götürülürse ve bu durumda bile Anlaşma hükümlerinin geçerliliği kabul edilirse ortaya çıkacak durumun başka bir yönü ile tartışma konusu olacaktır. Böyle bir durumda Katma Protokol'ün m. 41/1'de getirilen mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesinin, Türkiye ile üye ülkelerden biri ile yapılabilecek ikili bir anlaşma ile sınırlandırılması söz konusu olacaktır ki, bunun da hukuken mümkün olup olmayacağını tartışılmalıdır.
- iv. O halde Türkiye-AB ortaklık hukukuna giren bir hakkın Türkiye-AB yerine bir üye ile ikili anlaşma yaparak sınırlamak mümkün müdür? Zira getirilecek herhangi bir sınırlama, mevcut haklarda kötüleştirmeye yol açacaktır. Böyle bir sınırlama ikili anlaşmayla olsa bile, ulusüstü özellik taşıyan AB hukukunun ayrılmaz bir parçası olan Türkiye-AB Ortaklık hukuku kapsamında birincil hukuka ait olan Katma Protokol hükümlerine aykırılık teşkil edecektir. Bu konuda ABAD, çok yeni bir kararında, Almanya ile Polonya arasındaki İşçilerinin İstisna Akdi Çer-

çevesinde İstihdamına İlişkin Anlaşmaya ilişkin olarak mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ve ayrımcılık yasağını ilkesine vurgu yapmıştır. Bu davada ABAD, mevcut haklarda kötüleştirme yasağının geçerli olduğu tarihten sonra getirilen her türlü sınırlamaların bu yasağı ihlâl edeceğine karar vermiştir. Aksi düşüncenin, mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesinin (Stillhalteklause) pratik etkisini ortadan kaldırmış olacağına açık olduğu ABAD tarafından özellikle vurgulanmıştır⁵⁰. Türk vatandaşlarının haklarına ilişkin iki yeni kararda da ABAD, Katma Protokol m. 41/1 hükmünde dikkate alınan mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesinin 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 13. maddesi açısından da dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Hukuki açıdan hem hizmetin serbest dolaşımı, hem yerleşim serbestisi hem de işçilerin hakları konusunda mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesinin aynı şekilde yorumlanması gerektiğine karar vermiştir. Ayrıca burada hizmetin serbest dolaşımı kapsamında ayrımcılık yasağına da ayrıca atıf yapmıştır⁵¹. Özellikle son kararda ABAD, açıkça Ortaklık Anlaşması m. 9'daki ayrımcılık yasağını, hizmetin serbest dolaşımı açısından da dikkate almıştır. Yani hizmetin serbest dolaşımına ilişkin getirilen yeni bir düzenleme, örneğin yetkili makamların izin için diğer AB vatandaşlarına nazaran daha yüksek ücret talep etmeleri gibi, ayrımcılık yasağına aykırılık teşkil edecektir⁵². Yukarıdaki kararları değerlendirildiğinde Türkiye ile Almanya arasındaki İstisna Akdi Anlaşması hükümleri Türk vatandaşlarının haklarında kötüleştirme değil iyileştirme sağladığı sürece uygulama alanı bulabilecektir. Bunun sonucu olarak ilk iki aylık sürede hizmetin serbest dolaşımı kapsamında vizesiz giriş hakkı konusunda yeni bir sınırlama getirilemeyecektir. Bu Anlaşma hükümlerini daha uzun süreli ve vize gerektiren hâller için ve sadece kolaylaştırıcı yönü ile dikkate alınarak uygulamak mümkün olabilecektir.

Hizmetin serbest dolaşımı kapsamı dışında Almanya'ya çalışmak için giden Türk vatandaşlarının vize alması zorunludur. Zira ilgili Yönetmeliğin 1982 değişikliğinden önceki 5. paragrafın 1. fıkrasının 1. bendine göre, Yabancılar Kanununun geçerli olduğu alanda kazanç getiren bir işin (*Erwerbstätigkeit*)

⁵⁰ *Commission v Germany* (21.1.2010 tarih ve C-546/07 sayı), özellikle bkz. 40, 54, 55, 58, 65 ve 66 nolu paragraflar (<http://curia.europa.eu>).

⁵¹ *Şahin* (17.9.2009 tarih ve C-242/06 sayı), No: 51 ve 64 ve *Komisyon/Hollanda* (29.4.2010 tarih ve C-92/07), No: 45 ve 47 (<http://curia.europa.eu>).

⁵² *Komisyon/Hollanda* (29.4.2010 tarih ve C-92/07), No: 75 (<http://curia.europa.eu>).

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

icrası amacıyla gelen yabancılar, vize almak zorundadır⁵³.

Hükümde geçen “kazanç getiren bir iş” (*Erwerbstätigkeit*) ise kazanç elde etmek amacıyla veya bir ücret kararlaştırılmış veya durumdan bunun ortaya çıktığı bir serbest veya bağımlı çalışma olarak tanımlanmıştır. Ancak Almanya’da yerleşik işletmecilere, malları satmak veya hizmeti sunmak için görüşmelerde bulunmak veya pazarlık yapmak için gidecek olan Türk işadamlarının faaliyetleri bu anlamda, yani “kazanç getiren bir iş (*Erwerbstätigkeit*)” değildir⁵⁴. Dolayısıyla hizmetin serbest dolaşımı kapsamındaki kişilerin yapacağı mal satışlarına veya hizmet sunumlarına ilişkin olarak yaptıkları sözleşmeden dolayı kazanç elde edebileceklerdir. Ama bu kişiler, yani iş görüşmelerini yürüten işadamları veya onların temsilcileri *Erwerbstätigkeit* anlamında bir çalışma faaliyeti içinde bulunmadıkları için Yönetmeliğin 5. paragrafı kapsamına girmeyeceklerdir. O halde serbest meslek sahibi Türk vatandaşı -aşağıdaki istisnalar hariç- veya Almanya’da yerleşik bir işverene bağlı olarak çalışmak için Almanya’ya gidecek kişiler vize almak ve çalışma izni almak zorundadırlar.

b) Aktif Hizmet Sunumunda Bir İşverene Bağlı Olmayanlar Açısından Değerlendirme

Yönetmelikteki hükümde, ikamet süresi iki ayı geçmemek kaydı ile, sanatsal, bilimsel ve sportif nitelik taşıyan sunum veya gösteri amaçlı faaliyetler için vize aranmayacağı düzenlenmişken (§1/f.2/b.3); Alman Büyükelçiliğinin hazırladığı bilgilendirme notunda⁵⁵ bir işverene bağlı olmaksızın aktif hizmet sunulması kapsamındaki bu kişilerde özel bazı nitelikler aranmaktadır. Bu açıklamaya göre:

- Sanatçılar ve sanatçı gruplarının, uluslararası tanınmış ve kabul görmüş sanatçılar ve sanatçı gruplarından olmaları ve ortaya koyacakları gös-

⁵³ Almanca metni:

“§ 5 Aufenthaltserlaubnis als Sichtvermerk

(1) Die Aufenthaltserlaubnis ist vor der Einreise in der Form des Sichtvermerks einzuholen von 1. Ausländern, die im Geltungsbereich des Ausländergesetzes eine Erwerbstätigkeit ausüben wollen;”

⁵⁴ *Erwerbstätigkeit* kavramını tanımlayan İdarî Talimatname/Tebliğî (Verwaltungsvorschrift) metni için bkz. **Gutmann**, VBIBW 2009, s. 323; **Gutmann**, InfAusLR 2010, s. 46 vd.; **Dielt**, ZAR 2009, s. 186;

⁵⁵ Almanya Büyükelçiliği’nin bilgilendirme notu ve buna ilişkin 21 numaralı ve 05.06.2009 tarihli Basın açıklaması için bkz. http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/de/03/Archiv/2009_21__pressemitteilung__download.property=Daten.pdf , son yararlanma 18.01.2010).

terilerin de uluslararası karşılaştırmada diğer gösterilerden çok farklı olmaları gerekmektedir.

- Sunum ve gösterileri olan bilim insanlarının bu sunum ve gösterilerinin özel bilimsel bir değeri olmalıdır.
- Sportif nitelik taşıyan sunumlarda ise sporcuların, sadece geçimini ağırlıklı olarak bu meslekten sağlayan meslekî sporcular, yani profesyonel sporcu olması gereklidir.

Öncelikle vurgulamak gerekir ki, Almanya Büyükelçiliği tarafından istenilen ve vizesiz girişi neredeyse imkânsız kılacak bu ayrıntıların hukuki bir mesnedi bulunmamaktadır. Zira ilgili Yönetmelik, sanatsal, bilimsel ve sportif nitelik taşıyan sunum veya gösteri amaçlı faaliyetlerin iki ay süreyle sınırlı olarak vizesiz girişi mümkün kılmaktaydı. Burada elbette herkes değil, sanatçıların, bilim insanlarının ve sporcuların yararlanması söz konusudur. Ancak bu kişilerde, özellikle sanatçılar ve bilim insanlarında çok özel nitelikler aranması hukuki değil tamamen keyfi bir uygulamadır. Zira istenilen niteliklerin objektif esaslara göre tespiti imkânsızdır. Meselâ birçok Türk sanatçısı ve gruplar, Almanya'ya sadece orada yaşayan Türklere konser veya gösteri için gitmektedir. Uluslararası düzeyde tanınmışlık arandığında bunu nasıl tayin edeceğiz? Hangi kriterler belirleyici olacak? Dil ve eğlence kültürünün farklılığı ne ölçüde dikkate alınacak? Acaba bilimsel alanda Almanya'ya bir toplantıda konferans vermek için davetiye alan akademisyenlerin, kitaplarının imza ve tanıtım günlerinde sunum yapan yazarlar, eleştirmenler vs. gibi insanların ortaya koyacağı hizmetin değerinin “özel bilimsel bir değeri” olduğuna hangi Alman makamı ve neye göre tayin edecek? Velhasıl bütün bu şartlar, vizesiz girişler açısından uygulanmada kötüye kullanmaya ve subjektif karar vermeye yol açacaktır.

3. Alman Yargısının *Soysal* Kararı Sonrası Yaklaşımı

Soysal kararı Almanya'da görülmekte olan davalarda yeni tartışmaları ve beraberinde yeni değerlendirmeleri getirmiştir. Özellikle pasif hizmetin serbest dolaşımı konusunda bu davalar Alman bürokrasisine yol gösterici olacağı da açıktır. *Soysal* kararının sonuçlarını Alman hukuku açısından değerlendiren uzman hukukçu olan başkomiserler *Volker Westphal* ve *Edgar Stoppa* tarafından hazırlanmış rapor, Almanya'da büyük yankı uyandırmıştır⁵⁶. Hatta bu

⁵⁶ Rapor için bkz. *Westphal, Volker/Stoppa, Edgar*: EuGH: Türken dürfen visumfrei nach Deutschland einreisen, REPORT Ausländer- und Europarecht Nr. 19, Februar 2009, (www.

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

rapor Federal İçişleri Bakanlığı tarafından sansürlenerek bir ara internetten ulaşım imkânı kaldırılmış, ama gelen tepkiler üzerine Bakanlık geri adım atmak zorunda kalmıştır⁵⁷. Bazı davalarda, *Soysal* kararı sonuçları açısından da, her ne kadar dava konusunun hizmetin serbest dolaşımına girmediğinden sonuç farklı olsa da, hizmetin serbest dolaşımının kapsamında hem aktif hem pasif hizmetin serbest dolaşımından Türk vatandaşlarının vizesiz olarak yararlanabilecekleri ifade edilmiştir⁵⁸.

Aktif hizmetin serbest dolaşımı konusunda ve kapsamının belirlenmesinde herhangi bir tartışma bulunmamakla⁵⁹ birlikte doğrudan pasif hizmetin serbest dolaşımına ilişkin davalar ve bunlara ilişkin kararlar bu konudaki tartışmalara ışık tutacak niteliktedir⁶⁰.

a) Berlin'deki İdarî Yargıdaki Dava

ABAD'ın 19 Şubat 2009 tarihli *Soysal* kararından çok kısa bir süre sonra Berlin İdare Mahkemesi 25 Şubat 2009 tarihli ilginç bir karar vermiştir⁶¹. Davacı bir Türk vatandaşdır. Bu kişi dört çocuğunu görmek ve Berlin'de hizmet edinmek amacıyla Federal Almanya'ya gelmiştir. Hizmet edinimi kapsamında hayvanat bahçesi ziyareti, geziler, bir araç kiralama, tren seyahati gibi hizmet-

westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm, son yararlanma 25.01.2010)

⁵⁷ Bkz. 09.03.2009 tarihli *Süddeutsche Zeitung* "Bundespolizei sperrt Webseite" (<http://bpol-forum.de/forum/print.php?threadid=482&page=1&sid=f0dd90f8c968d8cc69f809d4ae85320e>, son yararlanma 25.01.2010) ve (www.migazin.de/2009/11/04/visumfreie-einreise-turkischer-touristen-hat-hinreichende-aussicht-auf-erfolg/, son yararlanma 25.01.2010).

⁵⁸ Berlin İdare Mahkemesinin 2 L 50.09 sayılı ve 22.04.2009 tarihli kararı; Frankfurt İdare Mahkemesinin 7 K 3732/08 sayılı ve 22.05.2009 tarihli kararı; Berlin İdare Mahkemesinin 30 V 23.08 sayılı ve 26.06.2009 tarihli kararı için bkz. (www.westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm, son yararlanma 25.01.2010)

⁵⁹ Uzun yıllardır yazdıklarında AB-Türkiye Ortaklık hukukundaki düzenlemelere ilişkin olarak olumsuz görüşün hâkim olmasına gayret eden ünlü bir akademisyen *Hailbronner'in* görüşleri 1987 yılından beri verilen ABAD kararlarının hiçbirinde benimsenmemiştir. Günümüzde ise *Hailbronner* dâhi bazı hakların varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Son makalesinde *Hailbronner*, aktif hizmetin serbest dolaşımını kabul ederken pasif hizmetin gündeme gelmesi için yönlendirme amaçlı olarak bazı görüşler ileri sürmektedir. Daha öncekiler gibi bu görüşlerinin de benimsenmeyeceğini de düşünmüş olmalı ki, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin, Avrupa Birliği ile Rusya ve Karadağ arasındaki gibi bir vize kolaylığı anlaşmasını dikkate alarak Türk vatandaşlarına da benzer vize kolaylığı sağlayacak bir anlaşmanın yapılmasını önermektedir. Bkz. *Hailbronner, Kay: Visafreiheit für türkische Staatsangehörige? Zum Soysal-Urteil des EuGH, NVwZ 2009, s. 760 vd.*

⁶⁰ Türkler için de pasif hizmetin söz konusu olduğuna ilişkin Alman öğretisindeki yayınların ve ilgili kararların listesi için bkz. *Dienelt, ZAR 2009, s. 184, dn. 12 ve 13.*

⁶¹ Berlin İdare Mahkemesinin 19 V 61.08 sayılı ve 25.02.2009 tarihli karar için bkz. (www.westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm, son yararlanma 25.01.2010).

ler sayılmıştır. Davacı, pasif hizmetin serbest dolaşımı kapsamında olduğunu ve Ortaklık hukuku hükümlerine göre Almanya’da kalışı için de vizeye ihtiyacı olmadığı iddiasında bulunmuştur.

Yerel Mahkeme, hizmetin sunanların yanında pasif hizmetin serbest dolaşımı, bir diğer ifade ile bir üye ülkede hizmet alma yönündeki talebin Katma Protokol m. 41/1 hükmü kapsamında olduğunu belirtmiştir. Zira ABAD’ın verdiği kararlarda da turizm amaçlı kalışların pasif hizmetin serbest dolaşımına dâhil olduğunu Mahkeme ayrıca vurgulamıştır. Bunların yanında Katma Protokol m. 41/1 hükmünde geçen “hizmetin serbest dolaşımı” kavramının ATA (Avrupa Topluluğu Anlaşması) hükümlerindeki gibi yorumlanması gerektiği tespitini yaptıktan sonra Mahkeme, Topluluk hukuku açısından da hizmetin serbest dolaşımını unsurlarını kısaca değinmiştir. “Bir iktisadî işi gerçekleştirmeyi garanti eden hizmetin serbest dolaşımı” kavramı kapsamına hizmet edinen kişilerin de gireceğini vurgulayan Mahkeme, akraba veya arkadaşlar ziyaretinde ise bunun söz konusu olmadığına karar vermiştir. Dolayısıyla Mahkeme, burada ziyaretin esas unsur olduğunu, bu amaca yönelik olarak hizmet edinimleri gerçekleştiğini ve böyle bir durumun da Katma Protokol m. 41/1’in kapsamına girmediğine karar vermiştir. Bu kararıyla Mahkeme, akraba veya arkadaş ziyaretinin söz konusu olduğu bir durumda bunun hizmetin serbest dolaşımı kapsamına girmeyeceğini belirtmiş⁶² ve böylece hizmetin serbest dolaşımının kapsamını da mümkün olduğunca daraltmaya çalışmıştır. Bu karar dikkate alındığında hizmet edinen bir Türk vatandaşı Almanya’da yaşayan bir akraba veya arkadaşının yanında olmaması gerekir. Aksi takdirde niyet okuyan Mahkeme, amacın akraba veya arkadaş ziyareti olduğuna karar verebilir. Bu kararın kesinleşebileceği bir durumda, artık havaalanlarında ve sınır kapılarında Almanya’ya girecek Türk vatandaşlarının niyetlerini okuyan bir alete ihtiyaç duyulacaktır. Zira Türklerin yoğun olarak yaşadığı ülke olan Almanya’da akrabası olmayan ya da bir arkadaşı olmayan bir Türk vatandaşı bulmak neredeyse imkânsızdır. Zaman olarak sınırlı bir şekilde, ücreti karşılığında sunulan bir hizmeti edinen bir Türk vatandaşı tek başına hizmetin serbest dolaşımından yararlanabileceken; aynı şartlarda başka bir Türk vatandaşı orada yaşayan çocuğunu veya arkadaşını yanına aldığı anda ise, bu hakkın kapsamı dışında tutulmaya çalışılmasının hukuki mesnedi bulunmamaktadır.

⁶² Kararın eleştirisi için bkz. *Dienelt*, ZAR 2009, s. 185; *Zeran, Ünal*: Anmerkung zu VG Berlin zum Problem der visafreien Einreise türkischer Staatsangehöriger, (26.03.2009) (<http://www.migrationsrecht.net>, son yararlanma 25.01.2010)

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

Berlin İdare Mahkemesinin bu kararına karşı istinaf yoluna gidilmiş ve bu kararı inceleyen Berlin Yüksek İdare (İstinaf) Mahkemesi, kararın sonucuna işaret edebilecek 6 Ekim 2009 tarihli bir ara karar vermiştir. Davacı tarafın hukuki yardım talebini Mahkeme, davanın kazanılmasında yeter derecede umut olduğu gerekçesiyle kabul etmiştir. Böylece Mahkeme, bundan sonraki süreçte muhtemelen ilk derece mahkeme olan Berlin İdare Mahkemesinin kararının iptal edileceği yönünde kuvvetle muhtemel bir sonuca işaret etmiştir⁶³.

b) Erding Sulh Mahkemesinin Kararı

Schengen vizesini her 6 ay için en fazla 45 süre ile Schengen vizesine dâhil ülkelerde kalabilmek için alan bir Türk işadamı, bu süre bittiği halde 12 gün daha Almanya'da kalmıştır. Bu Türk vatandaşı işadamına karşı Alman Savcılığı tarafından cezalandırılması istemiyle açılan 11 Kasım 2008 tarihli davaya bakan Erding Sulh Mahkemesi hâkimi, bu talebi reddetmiştir⁶⁴.

25 Mayıs 2009 tarihli bu kararda öncelikle bu Türk vatandaşının Schengen vizesi süresini bittikten sonra Almanya'da 12.08.2008 ve 24.08.2008 tarihleri arasında kaldığı süre içinde ücret karşılığı otelde kaldığını, kamu ulaşım araçlarını kullandığını ve keza turistik olarak seyahat ettiğini tespit etmiştir. Mahkemeye göre, suçlanan kişinin kaldığı bu süre içinde pasif hizmet edinen bir kişi olduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Somut olayı değerlendiren Mahkeme, hukuki durumun açıklığa kavuşturulmasına ilişkin olarak, 1 Ocak 1973'deki mevcut hukuki durumda Türk vatandaşları 3 ay; veya bir iş seyahati kapsamında ise, yani aktif hizmetin sunumunda, 2 ay süre ile ikamet edebilecek şekilde vizesiz olarak Almanya'ya girebileceklerini vurgulamıştır.

Katma Protokol m. 41/1'e atıf yapan Mahkeme, isabetli bir şekilde, hizmeti edinen bir kişi olarak somut davada suçlanan işadammının Türk vatandaşı olduğunu ve olaydaki hukuki meselenin çözülmesinin Katma Protokol'den önceki ve sonraki hukuki durumun tespitine bağlı olduğunu belirtmiştir. İlk kez 1980'de vize zorunluluğu getirildiğine göre Türk vatandaşlarının haklarını sınırlandırılmış olup önceki haklara nazaran bir kötüleştirme söz konusu olduğu tespit edilmiş ve ABAD'ın *Soysal* kararında da aynı yönde karar verdi-

⁶³ Bkz. (www.migazin.de/2009/11/04/visumfreie-einreise-turkischer-touristen-hat-hinreichende-aussicht-auf-erfolg/, son yararlanma 18.01.2010).

⁶⁴ Erding Sulh Mahkemesinin 5 Cs 35 Js 28732/08 sayılı ve 25.05.2009 tarihli karar için bkz. (www.westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm, son yararlanma 25.01.2010). Kararı isabetli bir karar olarak değerlendirilmesi hakkında bkz. *Dienelt, Klaus*: Visumfreiheit führt zu Freispruch für türkischen Staatsangehörigen, (www.migrationsrecht.net son yararlanma 09.06.2009).

ği Mahkemece vurgulanmıştır. Ne ABAD kararında ne de Katma Protokol'de aktif veya pasif hizmetin serbest dolaşımına ilişkin bir ayrımın yapılmadığını vurgulayan Mahkemenin kendisi de, Türk vatandaşları açısından bir ayrımın yapılmasını doğru bulmamıştır. Bunun sonucu olarak da Türk vatandaşları Almanya'ya hizmetin serbest dolaşımı kapsamında (ister aktif ister pasif hizmetin serbest dolaşımı olsun) vizesiz girebileceklerdir. Dolayısıyla, Schengen vizesinden daha uzun bir süre kaldığı için hakkında dava açılan Türk vatandaşının hukuka aykırı bir şekilde kalmasının söz konusu olmadığı ve dolayısıyla suç da teşkil eden bir fiilin ortaya çıkmadığına Mahkeme tarafından hükmedilmiştir.

c) Cham Sulh Mahkemesinin Görüşü

Bir Türk vatandaşının araba almak amacıyla Çek Cumhuriyetinden vize almaksızın Almanya'ya geçmesi üzerine sınır polisi tarafından gözaltına alınmıştır. Bu Türk vatandaşının tutuklama emri şartlarını taşıyıp taşımadığının mahkemeden sorulması üzerine Cham Sulh Mahkemesi hâkimi, 29 Temmuz 2009 tarihli görüşünde olumsuz görüş bildirmiştir. Bunun gerekçesini ABAD'ın *Soysal* kararına dayandırarak öncelikle genel bir gerekçeyi vurguladıktan sonra bunu olaya uygulamıştır. Mahkemenin görüşü şu şekildedir⁶⁵:

- **Gerekece:** İlgili kişi, yani tutuklanması istenen kişi, bir Türk vatandaşı ve pasif hizmet edinen biri olarak *Stand Stil-Klausel'e* (mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesi) göre vize serbestisine (vizesiz giriş) dayanabilir.
- **Somut olaya uygulama:** İlgili kişinin ülkeye girişinden sonra verdiği ve aksinin de ispat edilemediği beyana göre, bu kişi bir araç satın almak için girmiştir. Bu durumda Mahkemenin de görüşüne göre vize serbestisi (vizesiz giriş) söz konusudur ve dolayısıyla ülkede bulunmada (Almanya'da) hukuka aykırılık yoktur.

V. Hangi AB Ülkelerine Vizesiz Giriş Mümkün?

ABAD'ın verdiği kararlar dikkate alındığında, Türk vatandaşlarından hizmetin serbest dolaşımı kapsamında hangi ülkelerin vizesiz girişi sağlamak zorunda olduklarının tek tek tespit edilmesi gerekmektedir. Burada atılması

⁶⁵ Cham Sulh Mahkemesinin 8XIV0013/09 sayılı ve 29.07.2009 tarihli görüş için bkz. (www.westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm, son yararlanma 25.01.2010). Buna ilişkin haber için ayrıca bkz. 12.08.2009 tarihli Hurriyet gazetesi (www.hurriyet.com.tr).

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

gereken ilk adım, bu ülkelerin üyelik tarihleri ve Türk vatandaşlarına zorunlu kıldıkları vize tarihlerinin tespitidir. Vize zorunluluğunun tespiti yapılırken ise ikili bir ayırım yapılarak bir cevap aranması gereklidir. Yani aktif hizmet sunumu ve pasif hizmet edinimi açısından vizelerin getiriliş tarihi ayrı ayrı belirlenmesi gereklidir. Bu açıklama çerçevesinde öncelikle vurgulamak gerekir ki, vurgulanması gereken tarih, Katma Protokol'ün yürürlüğe giriş tarihi olan 1 Ocak 1973'dür. Bu tarih dikkate alınarak hangi ülkenin ne zaman AB'ye (o zaman ki adı ile AET) üye olduğunun tespit edilmesi gerekir. Zira, eğer üyelik 1973'den önce ise, esas alınacak tarihi 1 Ocak 1973; eğer üyelik bu tarihten sonra ise, esas alınacak tarih üyelik tarihidir.

AB'ne (AET) Üyelik Tarihi	Üye ülkeler
1 Ocak 1973'de Yürürlüğe giren Katma Protokol'den önce üye ülkeler	Almanya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İtalya ve Lüksemburg,
1981	Yunanistan
1986	Portekiz ve İspanya
1995	Avusturya, Finlandiya ve İsveç
2004	Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, GKRK (Kıbrıs)
2007	Bulgaristan ve Romanya

Avrupa'da ilk önce Almanya'nın öncülüğünde 1980'de başlayan Türk vatandaşlarına vize uygulaması kısa bir süre içinde diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır⁶⁶. Bu konuda en sağlıklı bilgiye Avrupa Konseyi'nin verilerinden ulaşmak mümkündür. İlgili Anlaşma 25 nolu ve 13 Aralık 1957 tarihli *Avru-*

⁶⁶ *Aksoy, Murat Uğur*: Avrupa Hukuku Açısından Türk Vatandaşlarına Uygulanan Vize Alma Mecburiyetinin Değerlendirilmesi Raporu, Düsseldorf 2007.

pa Konseyi Üyesi Devletler Arasında Kişilerin Seyahatleri İle İlgili Avrupa Anlaşması'dır. Bu Anlaşmanın 7. maddesi 1. fıkrasına şu şekildedir⁶⁷:

*“Taraflardan her biri, amme nizamı, sağlığı ve emniyetle ilgili konular-
da işbu Anlaşmayı, 5 inci madde hükümleri hariç olmak, yürürlüğe koyma-
mak veya Anlaşmayı diğer Akid Taraflardan bazılarına karşı geçici olarak
yürürlükten kaldırmakla muhafaza eder. Böyle bir tedbirden Avrupa Konseyi
Genel Sekreteri bilgilendirilecektir. Genel Sekreterlik keyfiyetten diğer ta-
rafları haberdar kılacaktır. Sözü geçen tedbir kaldırılınca da aynı prosedür
uygulanacaktır.”*⁶⁸

Bu Anlaşmanın m. 7/1 hükmü uyarınca, üye ülke vize uygulamasına geç-
tiği takdirde usulüne uygun olarak Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne dekle-
re etmek zorundadır. Nitekim bu usule uygun olarak bazı ülkeler, Anlaşmanın
7. maddesi gereğince, hangi tarihten itibaren Türk vatandaşlarına vize uygula-
maya başladıklarını Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne deklere etmişlerdir⁶⁹.
Buradaki usule uygun olarak yapılmamış ve tek taraflı bir şekilde getirilen
vize uygulaması, söz konusu Anlaşmayı ihlâl etmektedir⁷⁰.

⁶⁷ Anlaşmanın Türkçe metni için bkz. (<http://www.avrupakonseyi.org.tr/> son yararlanma 25.01.2010); İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Rusça metinleri için ise bkz. (<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG> son yararlanma 25.01.2010).

⁶⁸ İngilizce metni: Article 7: “Each Contracting Party reserves the option, on grounds relating to *ordre public*, security or public health, to delay the entry into force of this Agreement or order the temporary suspension thereof in respect of all or some of the other Parties, except insofar as the provisions of Article 5 are concerned. This measure shall immediately be notified to the Secretary General of the Council of Europe, who shall inform the other Parties. The same procedure shall apply as soon as this measure ceases to be operative.”

Almanca metni: “Artikel 7: “Jede Vertragspartei behält sich die Möglichkeit vor, aus Gründen der öffentlichen Ordnung, der öffentlichen Sicherheit oder der Volksgesundheit die Anwendung dieses Übereinkommens aufzuschieben oder gegenüber allen oder einzelnen anderen Parteien zeitweise auszusetzen; Artikel 5 bleibt unberührt. Diese Maßnahme wird unverzüglich dem Generalsekretär des Europarates notifiziert; dieser setzt die anderen Parteien davon in Kenntnis. Das gleiche gilt von ihrer Aufhebung.”

⁶⁹ Avrupa Konseyi'nin 25 nolu Anlaşmasına ilişkin olarak verilen deklarasyonlara ilişkin liste için bkz. (<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=025&CM=8&DF=04/02/2010&CL=ENG&VL=1> son yararlanma 25.01.2010).

⁷⁰ İtalya ve İspanya'nın Türkiye ilgili herhangi bir deklarasyonu bulunmamaktadır. Yunanistan'ın ise, Türkiye'ye ilişkin Anlaşmanın 7. maddesine göre bir deklarasyonu bulunmamakla birlikte, uluslararası hukuk açısından tartışmalı bir tarzda bir deklarasyonu Avrupa Konseyi'ne bildirmiştir:

“Declaration contained in a letter from the Permanent Representative, dated 2 May 1959, registered at the Secretariat General on 15 May 1959 - Or. Fr.

I have the honour to inform you that by a decision of 15th April 1959, pursuant to the provisions of the European Agreement on the Movement of Persons between Member States of

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

Avrupa Konseyi bünyesindeki 25 nolu Anlaşma kapsamında Türk vatandaşlarına vize getirildiğine ilişkin deklarasyonlarda belirtilen tarihler tespit edilmiştir. Ayrıca Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde yaptığımız başvuruya Türk Dışişleri Bakanlığının verdiği 03.06.2009 tarihli cevaptaki, Türk vatandaşlarına hangi ülkelerin hangi tarihten itibaren vize uygulamaya başladıkları tarihler açısından aşağıdaki veriler ortaya çıkmıştır:

Ülke	AB'ye (AET) Üyelik	Vize Tarihi
Almanya	1973'den önce (1957)	5 Ekim 1980
Belçika	1973'den önce (1957)	1 Kasım 1980
Danimarka	1973'den önce (1973)	1 Mayıs 1981
Fransa	1973'den önce (1957)	5 Ekim 1980
Hollanda	1973'den önce (1957)	1 Kasım 1980
İngiltere	1973'den önce (1973)	22 Haziran 1989
İrlanda	1973'den önce (1973)	10 Aralık 1989
İspanya	1986	1 Ekim 1991 (Deklarasyon yok)
İtalya	1973'den önce (1957)	3 Eylül 1990 (Deklarasyon yok)
Lüksemburg	1973'den önce (1957)	1 Kasım 1980
Portekiz	1986	24 Haziran 1991
Avusturya	1995	17 Nisan 1990
Finlandiya	1995	12 Mart 1976
İsveç	1995	26 Şubat 1976
Yunanistan	1981	25 Nisan 1965 (Deklarasyon yok)

the Council of Europe, my Government grants, as from that date, the right freely to enter and stay in Greece for a period of three months to nationals of the following countries: Austria, Belgium, France, Federal Republic of Germany, Italy and Luxembourg.

Nationals of these countries should possess the documents referred to in paragraph 1 of Article 1 of which a list is attached to this letter, in accordance with Article 11 of the above-mentioned Agreement. In Kraft: 15/5/1959”.

Gutmann'a (VBIBW 2009, s. 322) göre, İtalya ve İspanya'nın hiç bir şekilde, Yunanistan'ın ise usulüne uygun deklarasyonu bulunmadığından bu ülkelerin Türk vatandaşlarına vize uygulamaları hukuken mümkün değildir. Dolayısıyla Türk vatandaşlarının turist olarak bu ülkelere vizesiz gitme hakları bulunmaktadır. **Gutmann** -haklı olarak- Türkiye tarafından bu ülkelerin haksız vize uygulamalarının söz konusu Anlaşmayı ihlâl ettiğinin ileri sürmemesini eleştirmektedir.

Yukarıdaki tarihler dikkate alındığında öncelikle hangi ülkeler için pasif hizmetin serbest dolaşımı açısından vizesiz dolaşımın mümkün olduğunu tespit etmek mümkündür. Dolayısıyla Türk vatandaşları için aşağıdaki 12 ülkeye vizesiz serbest dolaşım mümkündür:

✓ Almanya	✓ Belçika	✓ Danimarka	✓ Fransa
✓ Hollanda ⁷¹	✓ İngiltere	✓ İrlanda	✓ İspanya
✓ İtalya	✓ Lüksemburg	✓ Portekiz	✓ Yunanistan

İkinci tespit ise, aktif hizmetin sunumu kapsamında sınırlı bir süre gidecek ve orada bir hizmet sunacak Türk vatandaşlarından hangi ülkenin hangi tarihten itibaren vize talep ettiğinin belirlenmelidir. Burada ayrıca üyelik tarihinden önce vize aramayan ülkelerin mevzuatında herhangi bir süre sınırlaması olup olmadığına da tespit edilmelidir. Bu konuda ayrıntılı bir araştırma yapıp her ülkenin üyelik tarihi dikkate alınarak önceki ve sonraki ilgili mevzuat hükümlerinin karşılaştırılması gereklidir. Bu konuya ilişkin somut bir örnek olarak ABAD'ın *Soysal* kararına konu olması sebebiyle Alman hukukundaki hukuki durum gayet açıktır. Yukarıda da izah edildiği üzere Almanya, ilk kez 1980'de getirdiği vize uygulaması açısından Türk vatandaşları söz konusu olduğundan vize talep edemeyecektir. Çünkü Almanya, daha önce iki aya kadar sınırlı olmak üzere aktif hizmeti sunanlar ile bu hizmetin icrasında görev alan çalışanlar için vize aramamaktaydı. Almanya yanında Danimarka'nın da AB Komisyonun hazırladığı -aşağıda değinilecek olan- kılavuzda, aktif hizmetin serbest dolaşımında vize aramayan ülkelere biri olduğu belirtilmiştir. Aynı şeyler Hollanda için de geçerlidir⁷².

VI. AB Komisyonunun Hazırladığı 7 Mayıs 2009 Tarihli Kılavuz

ABAD'ın *Soysal* kararı sonrası AB Komisyonu 7 Mayıs 2009 tarihli bir kılavuz hazırlamış ve üye ülkelere yol göstermeye çalışmıştır⁷³. Bu kılavuzun

⁷¹ Soysal kararının sonuçlarını Hollanda hukuku açısından değerlendiren *Groenendijk*, hem aktif hem pasif hizmetin serbest dolaşımından Türk vatandaşlarının yararlanabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca *Soysal* kararından kısa bir süre önce Hollanda Mahkemesinin de benzer yönde bir karar verdiğini belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Groenendijk, Kees: Anmerkung zum EuGH Urteil vom 19. Februar 2009, C-228/06 (Soysal)*, (www.westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm, son yararlanma 10.2.2010).

⁷² *Groenendijk* tarafından yazılan *Soysal* kararı incelemesi ve şerhi için bkz. (www.westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm, son yararlanma 10.2.2010).

⁷³ "NOTE FROM THE COMMISSION - Guidelines on the movement across the external borders of Member States applying the Schengen acquis of Turkish nationals in order to provide services in a Member State". Bunun kısa bir özeti için bkz. *Hailbronner, NVwZ 2009, s. 766*.

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

başlığında da anlaşılacağı üzere, sadece hizmetlerin sunumlarına ilişkin olarak Türk vatandaşlarının durumu değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken, ABAD kararının ne ifade ettiğinden ziyade, karara konu olay olan aktif hizmetin serbest dolaşımı kapsamı dışına çıkılmamıştır. Böylece AB Komisyonu, dava sürecindeki tutarsızlığı gidermek yerine sadece üzerindeki yükü yumuşak bir şekilde atmaya çalışmıştır. Bu çalışma çok yüzeysel olup Türk vatandaşlarının sadece Almanya ve Danimarka için vizesiz dolaşımını irdelemektedir. Bu kapsamda Schengen alanına dâhil ve vize zorunluluğu olan başka bir ülke de (örn. Avusturya, Polonya) dikkate alınarak uygulamada hangi ihtimallerle karşılaşılabileceğine değinmektedir.

19 Şubat 2009 tarihinden günümüze kadar bu yüzeysel çalışma dışında AB Komisyonu haksız vize uygulamalarına karşı hiçbir şey yapmamıştır. Avrupa Birliği, bir “Değerler Birliği”dir ve bu değerlerin başında da hukuk devleti ve dolayısıyla hukukun üstünlüğü gelmektedir. Aslında diğer kararlar bir tarafa 2007 yılında verilen *Tüm ve Darı* kararı ile gerekli adımlar çoktan atılmalıydı. Özellikle ABAD’ın *Soysal* kararı ile artık hiçbir itiraz noktası kalmayacak şekilde ortaya çıkan Türk vatandaşlarının hakları konusunda, günümüze kadar, üye ülkeler nezdinde girişimde bulunmayarak ve diğer hukuki yollara başvurmuyarak üzerine düşeni yapmayan AB Komisyonu çok kötü bir sınav vermiştir. Türkiye’nin bu konuda sessiz kalmasını kötüye kullanarak vizesiz yolu açmak yerine, vize kolaylığı gibi bir uygulamanın gündeme getirilmesi⁷⁴ ise, kendi değerleriyle çelişen ve AB Komisyonunun saygınlığını sarsacak bir tavidir⁷⁵.

⁷⁴ *Lüle, Zeynel*: Vizeler ne zaman kalkacak, Referans Gazetesi (20.02.2009). AB Parlamentosu üyesi Vural Öger’in yazılı soru önermesine cevap veren *Olli Rehn* ise, ABAD’ın kararlarını bir kenara bırakıp, vize kolaylığı konusunda adım atmayan Türkiye’yi suçlamayı yeğlemektedir. Vize kolaylığı kapsamında *Rehn*, Türkiye’deki geniş kesimlere vize muafiyeti getirileceğini, belirli gruplara uzun vadeli ve mükerrer giriş vizeleri sağlanacağını, vize için ibraz edilmesi gereken belgelerde kolaylıklar getirileceğini, vize harçlarını da 60 Euro’dan 30 Euro’ya düşürüleceğini ifade etmektedir. Bkz.(<http://www.jurblog.de/2008/11/03/stillstand-oder-stand-still/>, son yararlanma 20.02.2009).

⁷⁵ 5.6.2009 tarihli bir haberde ise AB Komisyonu’nun adalet, özgürlük ve güvenlikten sorumlu Başkan Yardımcısı *Jacques Barrot*’un, Avrupa Adalet Divanı’nın *Soysal* kararının uygulamaya girmesi için hangi adımları attığını soran Türkiye-AB karma Parlamento Komisyonu Eşbaşkanı *Joost Lagendijk* ve Alman Yeşiller Eşbaşkanı *Cem Özdemir*’e verdiği cevapta, “atılması gereken adımları belirlemek için üye ülkeler, AB Konseyi ve Türkiye’yle işbirliği içinde *Soysal* davasının neleri kapsadığını açıklığa kavuşturmaya çalıştıklarını” bildirdiği ifade edilmiştir. (bkz. www.cnnturk.com).

VIII. Sonuç

1987 yılında verilen *Demirel* kararı ile başlayan süreç, özellikle 2009 yılında verilen *Soysal* kararı ile taçlanmıştır. ABAD'ın Türk vatandaşlarının haklarına ilişkin bu kararlarının sonucu; mevcut haklar bir bir ortaya çıkmış ve adeta her karar yeni ufuklar göstermiştir. Bu kararlardan konumuzla ilgili olan ilk karar, 2000 yılında verilen *Savaş* kararıdır. Bu kararla, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol m. 41'in doğrudan etkisi olan bir hüküm olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tespit, bu alanda yeni davaların kıvılcımı olmuştur. Zira mevcut haklarda kötüleştirme yasağı ilkesi artık hizmetin serbest dolaşımında dikkate alınmak zorundadır. Nitekim bir süre sonra, 2003 yılında verilen *Abatay* kararı bu süreçte önemli bir adım olmuştur. Türk taşımacılık sektörünü ve Türk şoförlerini doğrudan ilgilendiren bu kararın sonucunda, Türkiye ile AB arasında sınıraşma kavramı ile kimlerin Katma Protokol m. 41/1'e dayanabilecekleri hususu açıklığa kavuşmuştur.

Her iki karardan sonra hizmetin serbest dolaşımında engellemeye yönelik ileri sürülebilecek sadece iki itiraz kalmıştı. Bunlardan ilk girişte vize uygulama üye devletlerin hâkimiyet alanında olduğu yöndeki ilk itiraz, ABAD tarafından 2007 yılında verilen *Tüm ve Darı* kararıyla reddedilmiştir. ABAD bu kararında, Katma Protokol m. 41/1 hükmünün Türk vatandaşlarının Ortaklık hukukundan kaynaklanan yerleşim serbestisinin kullanımında (ve hizmetin serbest dolaşımında) ilk girişleri düzenleyen kurallar için de geçerli olduğunu açıkça benimsemiştir. İkinci itiraz olan Schengen vizesi uygulamasının getirmiş olduğu yeknesak vize uygulamasının sınırlandırılmayacağı ise, 2009 yılında verilen *Soysal* kararına konu olmuş burada da ABAD, Schengen vizesinin Türkler için yeni bir sınırlama olduğu ve bu yüzden Katma Protokol m. 41/1'e aykırı olduğuna karar vermiştir. Böylece hizmetin serbest dolaşımı açısından ileri sürülen bütün itirazların hukuka uygun olmadığı ABAD tarafından verilen kararlarla çok net bir şekilde ortaya konulmuştur.

ABAD'ın kararlarından sonra ortaya çıkan sonuçlar dikkate alındığında, kural olarak, hizmetin serbest dolaşımı kapsamında vizesiz Avrupa yolu açılmıştır. Türkiye'de yerleşik bir kişinin hizmet sunması halinde veya Türkiye'de yerleşik bir kişi tarafından bir AB üyesi ülkeden hizmet edinilmesi halinde hizmette sınıraşma şartı gerçekleşmiş olacaktır. Dolayısıyla hizmetin serbest dolaşımı açısından Türkiye AB hukukunda üçüncü ülke statüsünde değildir. Bu hizmet ister inşaat işleri gibi hizmeti edinen kişinin ülkesinde üretim şeklinde olsun; ister turizm, tıbbî tedavi gibi hizmeti sunan kişinin ülkesine gi-

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

dilerek alınan ve tüketilebilen bir hizmet olsun fark etmeyecektir. Özellikle pasif hizmetin serbest dolaşımı açısından Türk vatandaşlarının tamamı bu kapsama girecektir.

O halde bundan sonra yapılması gereken, bu kararların sonuçlarını ayrıntılı bir şekilde her bir ülke hukuku açısından tek tek incelemektir. Türk vatandaşlarına hangi ülkelerin hangi tarihten itibaren vize uygulamaya başladıkları veriler dikkate alındığında, esas itibarıyla Almanya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan hizmetin serbest dolaşımı kapsamında Türk vatandaşlarından vize talep edemeyeceklerdir.

Bu çalışmada konuyu aydınlatmak üzere Almanya ve Alman hukuku emsal olarak seçilmiş ve incelenmiştir. Zira 2001 yılında bir Genelgeyi yayımlayan Alman Federal İçişleri Bakanlığı bu Genelgesinde, hizmetin serbest dolaşımında, yukarıda da belirtildiği üzere, sadece ABAD kararlarıyla reddedilen iki itirazı dile getirmekteydi. Artık her iki itiraz da ortadan kalktığına göre, Türk vatandaşları için, kural olarak, Almanya'ya vizesiz giriş yolu açılmıştır. Nitekim bunun farkına varan Alman yetkili makamları, ortaya çıkan yeni durumu yönlendirme amaçlı girişimlerde ve açıklamalarda bulunmaktadır. Ancak hukuk devleti ilkesi açısından kötü bir sınav veren Alman makamlarına nazaran Alman mahkemeleri verdikleri kararlarla Türk vatandaşlarının hakkını teslim etmeye başlamışlardır.

Asıl üzerinde durulması ve eleştirilmesi gereken, hak sahibi olan vatandaşlarının haklarının uygulanmasını sağlamak ve bunları hayata geçirilmesi için gerekli çalışmanın yapılmasını sağlayamayan tüm yetkili kurum ve temsilcileri ile Türkiye'nin ortaya koyduğu duyarsız tutumdur. Duyarsız kalmanın bir diğer sonucu ise, çok yüzeysel olarak sorumluluğunu geçiştirme gayreti içine giren AB Komisyonunun üzerine düşen sorumluluktan kaçmasıdır.

Hukuksuzluk ortayken ne ABAD'ın bu içtihatlar zinciri küçümsenmeli⁷⁶;

⁷⁶ Nitekim *Tezcan*, yazdığı bir makalesinde [*Tezcan, Ercüment*: Tüm ve Darı Kararı ya da Yaşasın Standstil Kuralı (2.10.2007), (<http://www.usakgundem.com>, son yararlanma 17.2.2010)] *Tüm ve Darı* kararının çok abartılmaması gerektiğini; bir kapı açılmakla birlikte nihayetinde bir yargı kararı olduğunu vurgulamıştı. Ancak *Soysal* kararından sonra yazdığı makalesinde *Tezcan'ın*, [Soysal Kararı: Avrupa Adalet Divanı'ndan Üye Devletlere Standstill Dersi, (10.3.2009)], konunun ana esaslarını vurguladığı görülmektedir (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=907>, son yararlanma 17.2.2010).

ne şikayet⁷⁷ ne de vize kolaylığı⁷⁸ aldatmacasına göz yumulmalıdır. Bilâkis ortaya çıkan hakların uygulanması için gerekenin yapılması konusunda yoğun çaba harcanmalıdır. Özellikle Türkiye ile AB arasında bazı meslek gruplarına vize kolaylığı talebi⁷⁹ adı altında kazanılmış haklarda çok önemli bir sınırlama getirecek girişimler, bu davalar sonucu ortaya çıkan haklarımızdan vazgeçmek anlamına gelir. Sorumluluk sahibi hiç kimsenin, kazanılmış hakları geriye götürecek böylesi adımları asla atmaması gerekir. Bunun yerine Avrupa Birliği'ne sahip olduğunu iddia ettiği değerler hatırlatılmalı ve bu değerlerin koruyucu ve yürütücüsü olan AB Komisyonu'nun takındığı duyarsızlığın en çok Avrupa Birliği'nin inandırıcılığına zarar verdiği anlatılmalıdır.

⁷⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı tarafından vize konusunda bir şikayet hattı yolu her ne kadar vatandaşlar için bu konudaki sıkıntılarını paylaşmak açısından olumlu bir adım olsa da sorunun taşınması gereken yer açısından isabetli olmadığı düşüncesindeyiz. (www.ikv.org.tr).

⁷⁸ Özellikle ticaret odalarının öncülüğünde “Vize Kolaylığı Anlaşması” imzalanması basında çok önemli bir haber gibi veriliyor. 2008’de Fransa, şimdi de İtalya ile yapılan bu şekilde bir anlaşma ile iş adamlarının günlerce vize sırası beklemeyeceği ve prosedürlerin kolaylaştığı ifade edilmektedir (9.2.2010 tarihli Milliyet, www.milliyet.com.tr ve 15.2.2010 tarihli Hürriyet, www.hurriyet.com.tr). Böyle anlaşmalarla maalesef haklarımızı gündeme getirmekten ve bunların sonuçlarını aramaktan aciz bir görüntü çizdiğimizizin farkında değiliz. Zira anlaşmanın karşı tarafı ülke yetkililerinin ABAD’ın kararlarının sonuçlarını kesinlikle iyi analiz ettikleri hususunda bir şüphe olmamalıdır. Vizesiz giriş hakkını uygulatmak yerine, çok zayıf bir görüntü vererek, vize kolaylığı anlaşmalarına razı olursak çok yakında diğer AB üyesi ülkeleri de vize kolaylığı anlaşması için sıraya girecektir. Üstelik bu kolaylıkları sağladıkları için bizden bir de minnet beklerlerse şaşmamak gerekir.

⁷⁹ Bu konudaki haber için bkz. *Lüle, Zeynel*: Ankara, Avrupa Birliği'nin T.C. vatandaşlarına uyguladığı vizenin kalkmasını kolaylaştırmak için bir yol haritası belirledi (Hürriyet, 28.2.2010, www.hurriyet.com.tr).

KAYNAKÇA

- Aksoy, Murat Uğur:** Avrupa Hukuku Açısından Türk Vatandaşlarına Uygulanan Vize Alma Mecburiyetinin Değerlendirilmesi Raporu, Düsseldorf 2007.
- Baykal, Sanem:** Türkiye-AT Ortaklık Hukuku ve ATAD Kararları Çerçevesinde Katma Protokol'ün 41/1. Maddesinde Düzenlenen Standstill Hükümünün Kapsamı ve Yorumu, İstanbul Aralık 2007, IKV Yayını, No: 214.
- Can, Hacı / Özen, Çınar:** Türkiye – Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku, Ankara 2005.
- Dayınlarlı, Kemal:** Dictionnaire des termes juridiques, 2. édition, Ankara 1997.
- Dienelt, Klaus:** Die Visafreiheit türkischer Touristen und anderer Dienstleistungsempfänger, Inf.AusR 2001, s. 473 vd.
- Dienelt, Klaus:** Auswärtige Amt konkretisiert Begünstigte, die aufgrund des Soysal-Urteils visumfrei einreisen dürfen (28.04.2009), (<http://www.migrationsrecht.net/>).
- Dienelt, Klaus:** Visumfreiheit führt zu Freispruch für türkischen Staatsangehörigen, (www.migrationsrecht.net).
- Dienelt, Klaus:** Auswirkungen der Soysal-Entscheidung des Europäischen Gerichtshofs auf das Visumverfahren türkischer Staatsangehöriger, ZAR 2009, s. 182 vd. (Bu makaleye ayrıca internet üzerinden de ulaşmak mümkündür. Bkz. www.migrationsrecht.net/beiträge)
- Dönmez, Celalettin:** Avrupa Birliği'nde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı, Adalet Dergisi 2008, sa. 31, s. 72 vd. (<http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/31sayi.pdf>).
- Groenendijk, Kees:** Anmerkung zum EuGH Urteil vom 19. Februar 2009, C-228/06 (Soysal), (www.westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm).
- Gutmann, Rolf:** Standstill als neue Form der Bewegung in der Assoziation EWG-Türkei, ZAR 2008, s. 5 vd.

Yrd. Doç. Dr. Hamdi PINAR

- Gutmann, Rolf:** Die Umsetzung des Urteils Soysal mit Blick auf Deutschland, VBIBW 2009, s. 321 vd.
- Gutman, Ralf:** Vise, Standstill und Warenverkehr mit der Türkei, InfAusIR 2010, s. 45 vd.
- Gümrükçü, Harun:** Türkiye ve Avrupa Birliği, İstanbul 2002.
- Güven, Erdal:** Kahraman şoförlerin uzun yolu, 21.02.2009 tarihli Radikal Gazetesi (www.radikal.com.tr).
- Hailbronner,** in: Hailbronner/Wilms: Recht der Europäischen Union, 13. Lfg., Stuttgart 2006, Art. 49, 50.
- Hailbronner, Kay:** Visafreiheit für türkische Staatsangehörige? Zum Soysal-Urteil des EuGH, NVwZ 2009, s. 760 vd.
- Kıyğı, Osman Nazım:** Wörterbuch des Rechts- und Wirtschaftssprache, Band 2, München 1999.
- Kluth, Winfried:** in Calliess/Ruffert (Hrsg.), EUV/EGV, 3. Aufl., München 2007, Art. 49.
- Lüle, Zeynel:** Vizeler ne zaman kalkacak, Referans Gazetesi (20.02.2009, www.referansgazetesi.com).
- Lüle, Zeynel:** Ankara, Avrupa Birliği'nin T.C. vatandaşlarına uyguladığı vizenin kalkmasını kolaylaştırmak için bir yol haritası belirledi (Hürriyet, 28.2.2010, www.hurriyet.com.tr).
- Maiß, Sebastian:** Einsatz osteuropäischer Subunternehmer nach der EU-Osterweiterung, WiRO 2005, s. 353 vd.
- Mielitz, Cornelia:** Die Visumsfreiheit türkischer Touristen, NVwZ 2009, s. 276 vd.
- Pınar, Hamdi:** Zur Erschöpfung der Rechte an geistigem Eigentum zwischen den Mitgliedstaaten der Europäischen Union und der Türkei, GRUR Int. 2004, s. 101 vd.
- Pınar, Hamdi:** ABAD Kararları Işığında Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler ile Türkiye Arasında Yerleşim Serbestisi ve Hizmetin Serbest Dolaşımı, 22-23 Kasım 2007 tarihleri arasında Antalya'da "Vizesi Avrupa Sempozyumu"nda sunulan tebliğ, Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan, C. II, Ankara 2010, s. 1817 vd.

Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa

- Pınar, Hamdi:** AB Ülkeleri ve Türk Vatandaşlarının Vize Muafiyeti, (Radikal Gazetesi, 13 Ekim 2007, Yorum).
- Pınar, Hamdi:** Almanya İçin Vize gerekli mi?, (Radikal Gazetesi, 30 Kasım 2007, Yorum).
- Randelzhofer/Forsthoff:** in Grabitz/Hilf (Hrsg.), Das Recht der Europäischen Union, München 2009, Art. 49/50 EGV.
- Roth, Wulf-Hennig:** in Dausen (Hrsg.), Handbuch des EU-Wirtschaftsrechts, 24. Aufl., München 2009, E. I.
- Tezcan, Ercüment:** Tüm ve Darı Kararı ya da Yaşasın Standstil Kuralı (2.10.2007), (<http://www.usakgudem.com>).
- Temming, Felibe:** EU-Osterweiterung: Wie beschränkt ist die Dienstleistungsfreiheit?, RdA 2005, s. 186 vd.
- Tiedje/Troberg:** Groeben/Schwarze (Hrsg.), Kommentar zum EU-/EG-Vertrag, 6. Aufl., München 2003, Art. 49.
- Ülgen, Sinan:** Avrupa'nın Kapılarını Açan Karar, 21.02.2009 tarihli Taraf Gazetesi (www.taraf.com.tr).
- Völker, Stefan:** Passive Dienstleistungsfreiheit im Europaeischen Gemeinschaftsrecht, Berlin 1990.
- Westphal, Volker/Stoppa, Edgar:** EuGH: Türken dürfen visumfrei nach Deutschland einreisen, REPORT Ausländer- und Europarecht Nr. 19, Februar 2009, (www.westphal-stoppa.de/Tuerken-Einreise.htm).
- Zeran, Ünal:** Anmerkung zu VG Berlin zum Problem der visafreien Einreise türkischer Staatsangehöriger, (26.03.2009) (<http://www.migrationsrecht.net>).